

ICS 91.010.20
Språk: Norsk

Alminnelige kontraktsbestemmelser for totalunderentreiser

General conditions of contract for design and build sub-contracts

Alminnelige kontraktsbestemmelser for totalunderentreiser

Innhold

Forord	5
Protokoll.....	6
Kap I Generelle bestemmelser	8
1 Definisjoner	8
2 Kontraktsdokumenter og tolkningsregler.....	9
2.1 Kontraktsdokumenter	9
2.2 Tolkningsregler.....	9
3 Plikt til samarbeid og lojalitet.....	9
4 Møter	9
4.1 Generelt om møter	9
4.2 Totalentreprenørsmøter	9
4.3 Møter med kontraktsmedhjelpere	9
5 Varsler og krav	10
6 Frist.....	10
7 Partenes sikkerhetsstillelse	10
7.1 Generelle bestemmelser	10
7.2 TUEs sikkerhetsstillelse	10
7.3 Totalentreprenørens sikkerhetsstillelse	10
7.4 Reduksjon av sikkerhet.....	11
8 Forsikring.....	11
8.1 TUEs plikt til å holde kontraktsgjenstanden mv. forsikret	11
8.2 Ansvarsforsikring.....	11
8.3 Kontroll	11
8.4 Forsikring ved ombyggingsarbeider.....	12
8.5 Oppgjørsbehandling.....	12
Kap II Partene og deres medhjelpere.....	12
9 Partenes representanter.....	12
10 Kontraktsmedhjelpere	12
10.1 Valg av kontraktsmedhjelpere	12
10.2 Totalentreprenørens rett til å nekte å godta TUEs valg av kontraktsmedhjelpere.....	12
10.3 Kontraktsmedhjelpere som er angitt i kontrakten	12
11 Overdragelse av kontraktsforpliktelser.....	13
12 Tiltransport av entreprenører. Byggeplassadministrasjon mv.....	13
12.1 Generelt	13
12.2 Tiltransport av sideunderentreprenør.....	13
12.3 Tiltransport av TUE	14
12.4 Byggeplassadministrasjon og fremdriftskontroll av sideunderentreprenører.....	14
13 Tiltransport av prosjekterende	15

13.1 Generelt	15
13.2 Virkningene av tiltransport	15
Kap III Krav til kontraktsgjenstanden.....	15
14 Kontraktsgjenstanden.....	15
14.1 Avtalte krav	15
14.2 Uspesifiserte deler	15
14.3 Byggherrens formål mv.	16
14.4 Lover, forskrifter og offentlige vedtak.....	16
14.5 Allmenne normer mv.	16
14.6 Valg av løsninger	16
Kap IV TUEs gjennomføring av arbeid under kontrakten.....	16
15 Krav til prosessen	16
15.1 Generelle krav.....	16
15.2 Forandringer i lover, forskrifter mv.	16
16 Prosjektering, rådgivning mv.	17
16.1 Prosjektering	17
16.2 Veileddningsplikt	17
16.3 Offentlige tillatelser.....	17
17 Utførelse	17
18 Forhold på byggeplassen	17
18.1 Lover, forskrifter og offentlige vedtak.....	17
18.2 Tilkomst til byggområdet mv.	17
18.3 Byggeplassledelse	17
18.4 Fastmerker for utmåling, byggelinje.....	18
18.5 Dokumenter på byggeplassen	18
18.6 Opprydding.....	18
18.7 Bruk av stillaser og heiser.....	18
18.8 Arbeidstid	18
19 Skade på kontraktsgjenstanden mv. i byggetiden	18
19.1 Risiko for skade.....	18
19.2 Bruk av forsikring når totalentreprenøren har risikoen for skade.....	18
20 Kontroll og retting av feil i byggetiden	19
20.1 TUEs opplysningsplikt.....	19
20.2 Totalentreprenørens rett til å føre kontroll.....	19
20.3 Virkningene av kontroll og godkjennelse	19
20.4 Kostnader ved prøving	19
20.5 Kontraktsstridig utførelse og skader på kontraktsgjenstanden i byggetiden	19
21 Fremdrift og samordning	19
21.1 Frister for fremdriften.....	19
21.2 TUEs fremdriftsplan	20
21.3 Fremdriftsstatus og varsling	20
21.4 TUEs samordningsplikt	20
21.5 Totalentreprenørens rett til å intervenere i TUEs arbeid.....	20
Kap V Totalentreprenørens ytelser	21
22 Totalentreprenørens medvirkning	21
22.1 Lover, forskrifter og offentlige vedtak.....	21
22.2 Rettslige forhold knyttet til byggområdet.....	21
22.3 TUEs arbeidsgrunnlag	21
22.4 Materialer levert eller bestemt av totalentreprenøren	21
22.5 Nærmere fastleggelse av totalentreprenørens medvirkningsplikt	21
23 Risikoen for forhold ved grunnen	21
23.1 Totalentreprenørens risiko for uforutsette forhold ved grunnen	21
23.2 Avtalt plassering av risikoen for forhold ved grunnen	22

23.3 Kulturminner	22
24 Totalentrepreneurens valg av løsninger og annen prosjektering	22
24.1 Totalentrepreneurens risiko	22
24.2 Avtalt risikoovergang	22
25 TUEs gjennomgang av totalentrepreneurens ytelser. Varslingsplikt	23
25.1 TUEs undersøkelse av forhold som kan forstyrre gjennomføringen av arbeidet under kontrakten	23
25.2 TUEs vurdering av kvaliteten på løsninger og annen prosjektering foreskrevet av totalentrepreneuren	23
25.3 Totalentrepreneurens svarplikt	24
Kap VI Vederlag og betaling	24
26 Fastsettelse av vederlag	24
26.1 Vederlaget	24
26.2 Indeksregulering	24
26.3 Offentlige gebyrer og avgifter	24
27 Fakturering	24
27.1 Avtalt fakturering	24
27.2 Fakturering av kontraktssummen	24
27.3 Fakturering av annet vederlagskrav	25
27.4 Dokumentasjon av fakturakravet	25
28 Generelle betalingsbestemmelser	25
28.1 Betalingsfrist	25
28.2 Heftelser	26
28.3 Totalentrepreneurens tilbakeholdsrett	26
29 TUEs rettigheter ved betalingsmislyhold	26
29.1 Forsinkelsesrenter	26
29.2 TUEs rett til å stanse arbeidet	26
30 Særlige regler om regningsarbeid	26
30.1 Vederlagsberegning	26
30.2 Kostnadsoverslag	26
30.3 Kontroll og dokumentasjon	26
Kap VII Endringer. Forsinkelse og svikt mv. ved totalentrepreneurens ytelser	27
31 Endringer	27
31.1 Retten til å pålegge endringer	27
31.2 Pålegg om tidsmessig omlegging, herunder forsering	27
31.3 Endringsordre	27
32 Irregulær endring	28
32.1 Endring i form av pålegg	28
32.2 TUEs varslingsplikt	28
32.3 Totalentrepreneurens svarplikt	28
33 Fristforlengelse	28
33.1 TUEs krav på fristforlengelse som følge av totalentrepreneurens forhold	28
33.2 Totalentrepreneurens krav på fristforlengelse som følge av TUEs forhold	28
33.3 Partenes krav på fristforlengelse på grunn av force majeure	28
33.4 Varsel om fristforlengelse	29
33.5 Beregning av fristforlengelse	29
33.6 Partenes spesifisering av krav på fristforlengelse	29
33.7 Partens svarplikt	29
33.8 Forsering ved uberettiget avslag	30
34 Vederlagsjustering	30
34.1 Retten til vederlagsjustering	30
34.2 Generelle regler for vederlagsjustering	30
34.3 Vederlagsjustering ved anvendelige enhetspriser	31

34.4	Vederlagsjustering når det ikke foreligger anvendelige enhetspriser	31
34.5	Avbestillingserstatning til kontraktsmedhjelper	31
35	Uenighet om endringer mv	31
35.1	Utførelsesplikt ved uenighet	31
35.2	TUEs søksmål	32
	Kap VIII Avslutning av byggesaken	32
36	Forberedelse til overtakelse eller registreringsforretning	32
36.1	Generelt om overtakelse og registreringsforretning	32
36.2	Testing og innregulering av tekniske anlegg	32
36.3	Levering av FDV-dokumentasjon	32
36.4	Innkalling til overtakelsesforretning	32
37	Overtakelse	33
37.1	Overtakelsesforretning	33
37.2	Protokoll fra forretningen	33
37.3	Totalentreprenørens rett til å nekte overtakelse	33
37.4	Virkninger av overtakelse	34
37.5	Delovertakelse	34
37.6	Registreringsforretning	34
38	Brukstakelse og prøvedrift	35
38.1	Brukstakelse	35
38.2	Prøvedrift	35
39	Sluttoppgjør	36
39.1	Sluttoppstilling med sluttfaktura	36
39.2	Betaling av sluttfaktura. Innsigelser og krav	36
	Kap IX Kontraktsbrudd fra TUEs side	36
40	Forsinkelse	36
40.1	Dagmulkt ved forsinkelse	36
40.2	Dagmulktbelagte frister	37
40.3	Dagmulktens størrelse	37
40.4	Varslingsplikt	37
41	Brudd på samordningsplikten	37
42	Mangel ved kontraktsgjenstanden	37
42.1	Mangel	37
42.2	Reklamasjon	38
42.3	Utbedring	38
42.4	Prisavslag	39
42.5	Erstatning ved mangel	39
43	Direktekrav mot TUEs kontraktsmedhjelpere	39
	Kap X Opphør av kontraktforholdet	40
44	Avbestilling	40
45	Oppsigelse	40
46	Hevning	40
46.1	Rett til å heve	40
46.2	Gjennomføring av hevningen	40
46.3	Vederlag for utført arbeid	41
46.4	Erstatning ved totalentreprenørens hevning	41
46.5	Erstatning ved TUEs hevning	41
46.6	Sikkerhet i reklamasjonstiden	41
46.7	Registreringsforretning	41
46.8	Intervensjon i stedet for hevning	41
	Kap XI Øvrige bestemmelser	42

47	Rettigheter til prosjekteringsmaterialet og dokumenter.....	42
47.1	Generelt om bruk av dokumenter	42
47.2	Prosjekteringsmaterialet	42
48	Rett til kontraktsgjenstanden og materialer.....	42
48.1	Eiendomsrettens overgang	42
48.2	Eiendomsrett til materialer	42
49	Ansvar for skade	43
49.1	Varsel om fare for skade	43
49.2	Ansvar for skade på den andre partens person eller eiendom	43
49.3	Ansvar for skade på miljø, tredjemanns person eller eiendom.....	43
49.4	Fare for øyeblikkelig skade	43
50	Tvister.....	43
50.1	Minnelige løsninger	43
50.2	Prosjektintegrt megling	43
50.3	Midlertidig tvisteløsning.....	44
50.4	Tvisteløsning	44
50.5	Samordning av tvister	44

Forord

NS 8417:2011 ble fastsatt 1. juli 2011.

NS 8417:2011 erstatter NS 3406.

Denne standarden er utarbeidet og enstemmig anbefalt av en komité som er oppnevnt av Standard Norge etter forslag fra:

Entreprenørforeningen - Bygg og Anlegg
 Maler- og byggtapeterermestrenes Landsforbund
 Maskinentrepreneurenes Forbund
 Norges Byggmesterforbund
 Norske Rørleggerbedrifters Landsforening - VVS
 Norsk Teknologi

Protokoll

I denne protokollen angis virkeområdet for NS 8417 og viktige forutsetninger for bruken av standarden. Protokollen gjelder derfor forhold som i tid ligger forut for inngåelsen av den individuelle kontrakt basert på NS 8417. Den individuelle kontrakten vil ikke bli ugyldig i tilfelle partene avviker fra de rammer for bruken som fremgår i det følgende. Det understrekkes imidlertid at slike avvik vil kunne være illojale i forhold til de forutsetninger standarden bygger på og som ligger til grunn for balanseringen av de løsninger den angir.

Innledende om standarden

Denne standarden har til formål å regulere kontraktsforholdet der én part (totalunderentreprenøren (TUE)) påtar seg hele eller vesentlige deler av prosjekteringen og utførelsen av en del av et bygg- eller anleggsarbeid (herunder anlegg, nybygg, vedlikehold, reparasjon og ombygging) som den annen part (totalentreprenøren) har påtatt seg overfor byggherren eller en annen entreprenør.

Standarden gir uttrykk for hva komiteens medlemmer er blitt enige om som alminnelige kontraktsbestemmelser for totalunderentreiser. Det er en forutsetning at standarden anvendes uten andre endringer eller avvik enn de standarden selv eller protokollen åpner for. Andre avvik kan kun gjøres dersom spesielle forhold ved det enkelte prosjekt, for eksempel gjennomføringsmodell, tilsier det.

Det er noen forhold ved totalunderentreiser som ikke kan være gjenstand for kontraktsregulering. Dette er forhold som gjelder hvordan partene bør opptre før kontraktsinngåelsen (tilbuds-/konkurransefasen), og som det derfor gis veiledering om i denne protokollen.

Til 13 Tiltransport av prosjekterende

Ved tiltransport av prosjekterende må TUE, ved innlevering av tilbud, gis mulighet til å vurdere risikoen forbundet med dette. Totalentreprenøren forutsettes derfor å gi følgende opplysninger om prosjekteringskontrakten og den prosjekterende:

- Navn på de prosjekterende som tiltransporteres
- Prosjekteringskontraktens ytelsjer
- Vederlagsmodell
- Kontraktsvilkår
- Fremdriftsplan
- Forsikringsattest
- Status på leveranser og utbetalte honorar

Totalentreprenøren forutsettes videre å gi de opplysninger han har mottatt fra byggherren om forhold relatert til den prosjekterende og prosjekteringsarbeidet som han således kjente eller måtte kjenne til og som det var nærliggende å anta at TUE hadde interesse av å få.

Ved avholdelse av konkurranser må disse opplysningene inntas i tilbuds- eller konkurransegrunnlaget.

Det er begrensninger i adgang til overføring av risiko, se protokollteksten til 24.2.

Til 14.1 Avtalte krav. Bruk av referanseobjekt

Dersom det er avtalt referanseobjekt, bør partene sørge for at det foretas besiktigelse av referanseobjektet senest ved kontraktsinngåelsen. Det bør føres protokoll om hva som skal være retningsgivende. Protokollen bør undertegnes av begge parter.

Til 23.2 Avtalt plassering av risikoen for forhold ved grunnen

Dersom det avtales at TUE skal ha risikoen for forholdene ved grunnen, anbefales det sterkt at det innhentes nødvendige grunnundersøkelser som vedlegges konkurransegrunnlaget. Dette vil gjøre entreprenøren bedre i stand til å påta seg og kalkulere risikoen.

Til 24 Totalentreprenørens valg av løsninger og annen prosjektering

Komiteens medlemmer er enige om at totalentreprenøren har risikoen for valg av løsninger og annen prosjektering som er utarbeidet av ham, jf. 24.1.

Etter standardens 24.2 kan det avtales at TUE skal overta risikoen for totalentreprenørens prosjektering. Komiteens medlemmer er enige om at denne unntaksregelen kun skal benyttes i tilfeller hvor TUE vil ha mulighet til å håndtere den risikoen han påtar seg. Dette vil i de fleste tilfeller innebære at det vesentligste av prosjekteringen skal gjenstå på tidspunktet for innhenting av tilbud. Det vesentligste av prosjekteringen ansees normalt å gjenstå ved avsluttet forprosjekt eller ved at det er utført den nødvendige prosjektering for å søke om rammetillatelse. Forholdene ved kontraktsinngåelsen kan også tilsi at overføring av risiko kan avtales hvor prosjekteringen har kommet lengre, eksempelvis hvor TUE gjennom forhandlinger har fått god innsikt i prosjekteringen han overtar risikoen for.

Komiteens medlemmer er enige om at nevnte begrensninger også skal gjelde når risikooverføringen skjer som ledd i tiltransport av den prosjekterende.

Om forholdet til bustadoppføringslova

Når NS 8417 brukes i kontraktsforhold der byggeren også inngår kontrakt med forbruker bør det vurderes om det skal gjøres tilpasninger i NS 8417 for å sikre ønskelig harmonisering med bustadoppføringslova. Dette gjelder blant annet bestemmelsene om sikkerhetsstillelse og overtakelse.

Kap I Generelle bestemmelser

1 Definisjoner

I denne standarden gjelder følgende definisjoner:

1.1

byggherre

den som skal ha prosjektert og utført bygg- eller anleggsarbeid i henhold til kontrakt med totalentreprenøren

1.2

dag

kalenderdag

1.3

G

det grunnbeløp som fastsettes i medhold av lov av 28. februar 1997 nr. 19 om folketrygd

1.4

kontraktsgjenstand

de bygg og anlegg eller deler av disse som omfattes av kontrakten mellom totalentreprenøren og TUE. Som kontraktsgjenstand regnes også andre produkter som TUE skal levere, herunder prosjekteringsmateriale, FDV-dokumentasjon og annen dokumentasjon

1.5

kontraktsmedhjelper

leverandør, entreprenør, prosjekterende, rådgiver eller en annen som har påtatt seg å oppfylle deler av totalentreprenørens eller TUEs kontraktsforpliktelse

1.6

kontraktssum

det opprinnelige avtalte vederlaget for TUEs oppfyllelse av sine kontraktsforpliktelser, inkludert merverdiavgift. Til kontraktssummen hører også det opprinnelig avtalte anslaget over vederlag for ytelsjer som skal avregnes etter enhetspriser eller etter regning

1.7

sideordnet underentreprenører

underentreprenører som på samme byggeplass har selvstendige kontrakter med totalentreprenøren om utførelse eller prosjektering og utførelse av bygg- eller anleggsarbeider

1.8

totalentreprenør

kontraktspart som har overlatt til TUE å oppfylle en del av de forpliktelsene som hans kontrakt med byggherren omfatter

1.9

totalunderentreprenør (TUE)

kontraktspart som har påtatt seg prosjektering og utførelse av kontraktsgjenstanden

2 Kontraktsdokumenter og tolkningsregler

2.1 Kontraktsdokumenter

Er ikke annet avtalt, inngår følgende dokumenter i kontrakten:

- a) avtaledokumentet, dersom slikt dokument er opprettet;
- b) eventuelle referater eller skriftlig materiale fra oppklarende drøftelser eller forhandlinger avholdt etter at tilbudet ble inngitt, som er godkjent av begge parter;
- c) TUEs tilbud;
- d) skriftlige avklaringer og eventuelle referater eller skriftlig materiale fra befaringer eller konferanser avholdt før tilbudet ble inngitt;
- e) tilbuds- eller konkurransegrunnlaget, herunder uttrykkelig angitte deler av totalentreprenørens kontrakt med byggherren i den utstrekning disse er inkludert;
- f) denne standarden (NS 8417).

2.2 Tolkningsregler

Funksjonskrav og krav til løsninger, kvalitet eller merke som er spesifisert i tilbuds- eller konkurransegrunnlaget gjelder foran løsninger eller konstruksjoner i TUEs tilbud, med mindre han har tatt uttrykkelig forbehold.

De dokumentene som inngår i kontrakten utfyller hverandre. Inneholder kontraktsdokumentene bestemmelser som strider mot hverandre, gjelder yngre dokumenter foran eldre. Løser ikke dette motstanden, gjelder spesielle bestemmelser foran generelle, og bestemmelser utarbeidet særskilt for kontrakten foran standardiserte bestemmelser.

3 Plikt til samarbeid og lojalitet

Partene er forpliktet til å samarbeide og vise lojalitet under gjennomføringen av kontrakten.

4 Møter

4.1 Generelt om møter

Er det ikke avtalt andre regler om møter, gjelder bestemmelsene i punkt 4.

Før arbeidene starter, kan hver av partene innkalte til et oppstartsmøte for å avklare og gjennomgå partenes samarbeids- og beslutningsrutiner.

For øvrig kan hver av partene kreve at det skal holdes egne møter for å ta opp særskilte problemstillinger.

4.2 Totalentreprenørsmøter

Totalentreprenøren skal jevnlig innkalte til totalentreprenørsmøter vedrørende prosjektering, utførelse og fremdrift av arbeidene. TUE kan også ved behov innkalte til slike møter. Innkallelsen skal ordinært skje med minst sju dagers varsel.

Partenes deltakere skal ha fullmakt til å avgjøre ordinære saker. TUE skal i nødvendig utstrekning stille med representanter fra kontraktsmedhjelpere.

Er ikke annet avtalt, skal totalentreprenøren føre referat fra møtet. Referatet sendes i god tid før neste møte til de øvrige møtedeltakerne og til partenes representanter. Eventuelle innsigelser mot referatet må fremkomme uten ugrunnet opphold, senest i første ordinære totalentreprenørsmøte etter at referatet er mottatt.

4.3 Møter med kontraktsmedhjelpere

TUE holder møter med sine kontraktsmedhjelpere i nødvendig utstrekning. Det kan avtales at totalentreprenøren skal ha rett til å delta på disse møtene.

5 Varsler og krav

Alle varsler og krav og svar på disse, som skal meddeles etter bestemmelserne i kontrakten, skal fremsettes skriftlig til partenes representanter, jf. punkt 9, eller til avtalte adresser. Varsel og krav gitt ved e-post til avtalt adresse regnes som skriftlig dersom ikke annet er avtalt.

Varsel og krav som er innført i referat ført etter 4.2, regnes som skriftlig.

Hvis en part ønsker å gjøre gjeldende at den andre parten har varslet eller svart for sent, må han gjøre det skriftlig uten ugrunnet opphold etter å ha mottatt varslel eller svar. Gjør han ikke det, skal varselet eller svaret anses for å være gitt i tide. Dette gjelder ikke for krav, og for forespørsler etter 40.4, som fremsettes for første gang i eller i forbindelse med sluttoppgjøret.

6 Frist

Ender en frist på en lørdag, helligdag eller høytidsdag, forlenges fristen til nærmest følgende virkedag.

7 Partenes sikkerhetsstillelse

7.1 Generelle bestemmelser

Er ikke annet avtalt, skal partene for egen regning stille sikkerhet for sine kontraktsforpliktelser.

Sikkerheten skal stilles senest 14 dager etter kontraktsinngåelsen. Totalentreprenøren plikter ikke å betale avdrag før han har mottatt TUEs sikkerhetsstillelse. TUE plikter ikke å starte arbeidene før han har mottatt totalentreprenørens sikkerhetsstillelse.

Sikkerheten stilles som selvskyldnerkausjon fra bank, forsikringsselskap eller annen finansinstitusjon. Kausjonsløftet fra garantisten skal rettes direkte til den annen part og skal ikke være begrenset på annen måte enn det som følger av disse bestemmelserne.

Garantistens ansvar skal ikke være begrenset i form av forbehold om at premie er innbetalt eller at annet mislighold ikke foreligger.

Garantiansvar kan ikke gjøres gjeldende med mindre den annen part har fått rimelig frist til å rette de påklagede forhold.

7.2 TUEs sikkerhetsstillelse

Er ikke annet avtalt, skal det stilles en samlet sikkerhet for oppfyllelse av kontraktsforpliktelsene, herunder for forsinkelsesrenter og inndrivelsesomkostninger, i utførelses- og reklamasjonstiden.

Sikkerheten for TUEs kontraktsforpliktelser i utførelsestiden og inntil tre måneder etter registreringsforretningen, herunder ansvar for forsinket fullføring, skal utgjøre 10 % av kontraktssummen. Sikkerheten kan gjøres gjeldende for forhold totalentreprenøren påberoper seg senest tre måneder etter registreringsforretningen, men likevel ikke senere enn overtakelsen.

Sikkerheten reduseres deretter til 3 % av kontraktssummen, for forhold som påberopes i løpet av de påfølgende 3 år, med mindre annet er avtalt. Sikkerheten faller deretter bort, med mindre totalentreprenøren har gjort ansvar gjeldende mot TUE som kan kreves dekket av sikkerheten.

Når sikkerheten er falt bort og TUE deretter forlanger det, skal garantidokumentet returneres.

7.3 Totalentreprenørens sikkerhetsstillelse

Er ikke annet avtalt, skal totalentreprenøren stille sikkerhet på 17,5 % av kontraktssummen for oppfyllelse av sine kontraktsforpliktelser, herunder for forsinkelsesrenter og inndrivelsesomkostninger.

Sikkerheten dekker krav TUE setter frem mot totalentreprenøren senest ved oversendelsen av slutfaktura, samt krav som etter 39.1 fremsettes senere.

Når sikkerheten er falt bort og totalentreprenøren deretter forlanger det, skal garantidokumentet returneres.

7.4 Reduksjon av sikkerhet

Senest fire måneder etter avholdt registreringsforretning, men likevel ikke senere enn én måned etter overtakelsen skal totalentreprenøren meddele TUE om sikkerheten for kontraktsforpliktelsene i utførelsestiden, kan reduseres eller bortfalle. TUE skal gi tilsvarende melding om totalentreprenørens sikkerhetsstillelse senest én måned etter totalentreprenørens frist for å fremme innsigelser mot sluttoppgjøret etter 39.2.

Dersom en part fastholder en sikkerhet som åpenbart er større enn det som skal til for å sikre hans krav, kan den andre parten kreve erstattet de merutgifter til premiebetaling som dette har påført ham.

8 Forsikring

8.1 TUEs plikt til å holde kontraktsgjenstanden mv. forsikret

Er ikke annet avtalt, skal TUE holde forsikret materialer, prosjekteringsdokumenter og det som til enhver tid er utført av kontraktsgjenstanden. Det samme gjelder for materialer og prosjekteringsdokumenter totalentreprenøren har betalt forskudd for eller fremskaffet og overgitt i TUEs besittelse.

Forsikringen skal tegnes på slike vilkår som er vanlig for den type arbeid TUE eller hans kontraktsmedhjelpere skal utføre, og skal omfatte brannskade, vannskade, hærverk og annen skade. Forsikringen skal dessuten dekke tyveri. Den skal gjelde inntil hele kontraktsgjenstanden er overtatt av totalentreprenøren i henhold til 37.1. Det kan avtales at forsikringen skal opprettholdes for en lengre periode eller med et større omfang.

TUE skal sørge for å tegne forsikring for et beløp som gir dekning for det som det vil koste å bringe materialene, prosjekteringsdokumentene og kontraktsgjenstanden i samme stand som før skaden. Forsikringsavtalen skal tegnes som en førsterisikoforsikring.

Totalentreprenøren og byggherren skal være medforsikret og med lik egenandel som TUE. Forsikringsavtalen skal inneholde en bestemmelse om at forsikringsselskapet ikke kan påberope seg slike forhold som er nevnt i lov av 16. juni 1989 nr. 69 om forsikringsavtaler (forsikringsavtaleloven), kapittel 4 eller § 8-1, som grunnlag for å redusere erstatningen overfor totalentreprenøren og byggherren.

Forsikringsselskapet kan ikke med bindende virkning for totalentreprenøren forhandle med forsikringstakeren om forsikringsoppkjøret eller utbetale erstatning til forsikringstakeren. Totalentreprenøren kan likevel ikke motsette seg at hele erstatningen utbetales til forsikringstakeren når skaden er utbedret eller det er stilt betryggende sikkerhet for at erstatningen vil bli brukt til utbedring av skaden. Totalentreprenøren kan heller ikke motsette seg at erstatningen settes inn i bank hvor den disponeres av forsikringstakeren og totalentreprenøren i fellesskap.

8.2 Ansvarsforsikring

Er ikke annet avtalt, skal TUE eller hans kontraktsmedhjelpere ha ansvarsforsikring på slike vilkår som er vanlige for den type arbeid TUE eller hans kontraktsmedhjelpere skal utføre. Forsikringen skal dekke erstatningsansvar for skade og økonomisk tap han og hans kontraktsmedhjelpere kan påføre totalentreprenørens, byggherrens eller tredjemanns person og ting i forbindelse med gjennomføringen av kontrakten. Dekning av kontraktsmedhjelperens ansvar under forsikringen skal ikke hindre regress fra forsikringsselskapet mot kontraktsmedhjelperen. Forsikringssummen skal ikke være mindre enn 150 G. Dersom det foretas utbetaling fra TUEs ansvarsforsikring i løpet av kontraktsperioden, er TUEs forpliktet til å tegne tilleggsforsikring slik at forsikringssummen til enhver tid ikke er mindre enn 150 G.

Forsikringsavtalen skal ikke inneholde bestemmelser som reduserer skadelidtes rettigheter overfor forsikringsselskapet i forhold til det som følger av forsikringsavtalelovens ordinære bestemmelser.

8.3 Kontroll

Er ikke annet avtalt, skal TUE innen 14 dager etter kontraktsinngåelse oversende attestar på at forsikring er tegnet i henhold til 8.1 og 8.2. Totalentreprenøren plikter ikke å betale avdrag før han har mottatt attestene. Oversendelse av slike attestar fratar ikke TUE risikoen for at forsikringen er dekkende.

Totalentreprenøren kan kreve fremlagt ytterligere dokumentasjon om den konkrete forsikringen.

8.4 Forsikring ved ombyggingsarbeider

Ved ombyggingsarbeider skal totalentreprenøren sørge for at den delen av bygget som ikke omfattes av ombyggingen, er forsikret i den utstrekning som er beskrevet i 8.1. Dersom TUE forlanger det, skal totalentreprenøren fremlegge dokumentasjon for slik forsikring.

8.5 Oppgjørsbehandling

Totalentreprenøren skal varsle TUE dersom han fremmer krav etter TUEs forsikring mot forsikringsselskapet. TUE plikter å gi totalentreprenøren rimelig assistanse i forbindelse med forsikringsselskapets behandling av slike krav.

Ved skade som dekkes av TUEs forsikring etter 8.1, skal han etter krav fra totalentreprenøren benytte forsikringen fullt ut.

Kap II Partene og deres medhjelpere

9 Partenes representanter

Hver av partene skal utpeke en person som representerer dem i spørsmål angående kontrakten. Er ikke annet skriftlig meddelt den andre parten, har denne representanten fullmakt til å fatte alle beslutninger tilknyttet kontrakten. Representanten skal under enhver omstendighet ha fullmakt til å fatte de beslutninger som er nødvendige for at arbeidet under kontrakten skal kunne gjennomføres uten unødvendig opphold. Representanten kan ved varsel til den andre parten gi andre fullmakt til å opptre på sine vegne.

TUE eller hans representant er forpliktet til å delta i møter mellom totalentreprenøren og byggherren når totalentreprenøren krever det.

Mottar TUE henvendelser fra andre enn totalentreprenøren vedrørende økonomiske forhold, utførelsen eller fremdriften, skal han straks ta kontakt med totalentreprenøren som skal ta stilling til henvendelsen.

10 Kontraktsmedhjelpere

10.1 Valg av kontraktsmedhjelpere

TUE har rett til å la deler av sine kontraktsforpliktelser bli utført av kontraktsmedhjelpere. Hans kontraktsansvar overfor totalentreprenøren endres ikke ved bruk av kontraktsmedhjelpere.

Før kontrakt med kontraktsmedhjelpere inngås, skal TUE underrette totalentreprenøren om hvilke deler han vil la utføre ved kontraktsmedhjelpere, og om hvilke medhjelpere han vil bruke.

På forespørsel skal TUE sørge for at totalentreprenøren får den informasjon om kontraktsmedhjelperens økonomi, finansielle stilling, kapasitet og tekniske kompetanse som er nødvendig for at totalentreprenøren skal kunne utøve sin rett etter 10.2.

10.2 Totalentreprenørens rett til å nekte å godta TUEs valg av kontraktsmedhjelpere

Totalentreprenøren kan nekte å godta TUEs valg av kontraktsmedhjelper dersom han melder fra om dette uten ugrunnet opphold og senest innen 14 dager etter at han har mottatt TUEs underretning eller informasjon som totalentreprenøren har etterspurt, jf. 10.1.

Med mindre totalentreprenøren godtgjør at nektelsen er saklig begrunnet i kontraktsmedhjelperens forhold, kan TUE kreve fristforlengelse eller vederlagsjustering som følge av nektelsen. Kravet skal i så fall varsles og behandles etter punkt 33 og 34.

10.3 Kontraktsmedhjelpere som er angitt i kontrakten

Kontraktsmedhjelpere som er angitt i kontrakten, anses som godkjente. Er det angitt alternative kontraktsmedhjelpere, skal TUE velge blant disse.

TUE kan ikke uten totalentreprenørens godkjennelse skifte ut kontraktsmedhjelpere som er angitt i kontrakten. Totalentreprenøren kan ikke nekte utskifting dersom skiftet er saklig begrunnet i kontraktsmedhjelperens forhold.

11 Overdragelse av kontraktsforpliktelser

Er ikke annet avtalt, kan verken TUE eller totalentreprenøren overdra sine kontraktsforpliktelser.

12 Tiltransport av entreprenører. Byggeplassadministrasjon mv.

12.1 Generelt

12.1.1 Melding om tiltransport

Dersom det fremgår av kontrakten eller senere avtales, kan totalentreprenøren transportere en sideunderentreprenør til TUE, jf. 12.2, eller transportere TUE til en sideunderentreprenør, jf. 12.3. Tiltransport skal skje ved skriftlig melding fra totalentreprenøren.

På forespørsel skal totalentreprenøren sørge for at TUE får den informasjon om sideunderentreprenørens økonomi, forsikring, finansielle stilling, kapasitet og tekniske kompetanse som er nødvendig for at TUE skal kunne utøve sin rett etter 12.1.2. Slik forespørsel må fremsettes senest 14 dager etter at han mottok melding om tiltransport.

Når en sideunderentreprenør tiltransporteres TUE, jf. 12.2, kan TUE kreve en befaring av utført arbeid for å kunne utøve sin rett etter 12.1.2. Kravet må fremsettes senest 14 dager etter at han mottok melding om tiltransport.

Når en sideunderentreprenør tiltransporteres TUE, jf. 12.2, skal den skriftlige melding fra totalentreprenøren være vedlagt en kopi av sideunderentreprenørens kontrakt med totalentreprenøren. Dersom sideunderentreprenørens leveranse er påbegynt, skal meldingen angi hva som er utført.

12.1.2 Retten til å nekte tiltransport

TUE kan nekte å godta en tiltransport etter 12.2 og 12.3 dersom han godtgjør at det foreligger saklig grunn.

Nektselsen må fremsettes skriftlig til totalentreprenøren senest 14 dager etter at han mottok meldingen om tiltransport. Dersom TUE mottok kopi av kontrakten eller etterspurte informasjon på et senere tidspunkt, regnes fristen fra dette senere tidspunktet. Dersom TUE mener at han ikke har fått nødvendig informasjon, må han gjøre dette gjeldende senest 14 dager etter å ha mottatt informasjonen.

Er ikke nektelse eller innsigelse etter annet ledd fremsatt innen fristen, anses tiltransporten som iverksatt fra da av dersom ikke meldingen fastsetter et senere tidspunkt.

12.2 Tiltransport av sideunderentreprenør

12.2.1 Virkningene av tiltransport - sideunderentreprenøren

Ved tiltransport etableres det et kontraktsforhold mellom TUE og sideunderentreprenøren. TUE trer inn i totalentreprenørens rettigheter og plikter overfor sideunderentreprenøren. Er ikke annet avtalt, har tiltransporten virkning både for sideunderentreprenørens utførte og gjenstående arbeider.

12.2.2 Virkningene av tiltransport - totalunderentresekontrakten

Tiltransporten anses som en utvidelse av TUEs kontrakt med totalentreprenøren. Er ikke annet avtalt, innebærer dette blant annet at:

- a) TUE trer inn i den tiltransportertes plikter og rettigheter overfor totalentreprenøren både for utførte og gjenstående arbeider.
- b) Ny kontraktssum beregnes av totalunderentresekontraktenes kontraktssum og kontraktssummen av den tiltransporterte kontrakten med tillegg av påslag for tiltransporten. Partenes sikkerhetsstillelse skal justeres tilsvarende.
- c) Den sluttfrist i de to kontraktene som inntrer først, anses som dagmulktbelagt delfrist. Den sluttfrist som inntrer sist, anses som ny sluttfrist. Dersom sluttfristen i den tiltransporterte kontrakten inntrer sist, beregnes dagmulkt kun av den tiltransporterte kontraktenes kontraktssum.
- d) Er det motstrid mellom kontraktene, gjelder vilkårene i den kontrakten som den aktuelle ytelsen direkte omfattes av.
- e) TUE er forpliktet til å tegne forsikring, jf. 8.1, 8.2 og 8.3, som omfatter sideunderentreprenørens arbeider.
- f) 21.5 om intervensionsrett gjelder i forholdet mellom TUE og tiltransportert sideunderentreprenør.

12.2.3 Begrensning i ansvaret for de tiltransporterte

TUE svarer ikke for kontraktsbrudd som skyldes den tiltransportertes insolvens eller andre alvorlige økonomiske problemer, med mindre TUE forut for tiltransporten burde ha oppdaget at det forelå risiko for kontraktsbrudd som følge av slike forhold.

12.2.4 Påslag

Er ikke annet avtalt, har TUE krav på sedvanlig påslag. Påslaget beregnes av det endelige og totale vederlag, eksklusiv merverdiavgift, i den tiltransporterte kontrakten.

12.3 Tiltransport av TUE

Ved tiltransport av TUE til en sideunderentreprenør etableres det et kontraktsforhold mellom disse, og TUE blir sideunderentreprenørens TUE. I dette nye kontraktsforholdet trer sideunderentreprenøren inn i totalentreprenørens rettigheter og plikter overfor TUE.

Er ikke annet avtalt, har tiltransporten virkning både for TUEs utførte og gjenstående arbeider.

12.4 Byggeplassadministrasjon og fremdriftskontroll av sideunderentreprenører

12.4.1 Forpliktelsens omfang

Totalentreprenøren kan pålegge TUE å utføre eller bli underlagt byggeplassadministrasjon og fremdriftskontroll når dette fremgår av kontrakten eller er særskilt avtalt senere.

Dersom TUE er pålagt å utføre byggeplassadministrasjon og fremdriftskontroll, skal han, med mindre annet er avtalt:

- a) etablere en samlet fremdriftsplan for egne og administrerte sideunderentreprenørers arbeider;
- b) foreta kontroll med at fremdriftsplanene holdes;
- c) varsle totalentreprenøren uten ugrunnet opphold dersom en administrert sideunderentreprenørs forhold truer med å forsinke fremdriften på byggeplassen;
- d) angi antatt årsak til forsinkelsen og forventet virkning for fremdriften;
- e) hvis mulig, angi tiltak for å avhjelpe eller minske forsinkelsen.

Utføres ikke disse forpliktelsene på forsvarlig måte, kan totalentreprenøren kreve erstatning for det tap han ellers ville ha unngått.

Overtakelse av forpliktelse til å utføre byggeplassadministrasjon og fremdriftskontroll av sideunderentreprenører innebærer ikke at TUE gir avkall på sin rett til å kreve fristforlengelse og vederlagsjustering for forhold som har sin årsak hos en administrert sideunderentreprenør.

12.4.2 Påslag

Er ikke annet avtalt, har TUE krav på sedvanlig påslag. Påslaget beregnes av det endelige og totale vederlag, eksklusiv merverdiavgift, til den administrerte sideunderentreprenøren.

13 Tiltransport av prosjekterende

13.1 Generelt

Reglene i punkt 13 kommer til anvendelse dersom det er avtalt at TUE skal få den prosjekterende tiltransportert til seg.

Virkningene av tiltransport inntrer ved kontraktsinngåelse, med mindre annet er avtalt.

13.2 Virkningene av tiltransport

13.2.1 Prosjekteringskontrakten

Ved tiltransport etableres det et kontraktsforhold mellom TUE og den prosjekterende. TUE trer inn i totalentreprenørens rettigheter og plikter overfor den prosjekterende.

13.2.2 Totalunderentrepreneurkontrakten

TUEs rettigheter og plikter overfor totalentreprenøren endres ikke som følge av tiltransporten. Han svarer fra tiltransporten for den prosjekterende på samme måte som for kontraktsmedhjelpere, jf. 10.1.

TUE svarer likevel ikke for kontraktsbrudd som skyldes den prosjekterendes insolvens eller andre alvorlige økonomiske problemer, med mindre TUE forut for kontraktsinngåelsen burde ha oppdaget at det forelå risiko for kontraktsbrudd som følge av slike forhold.

Totalentreprenøren har etter 24.1 risikoen for valg av løsninger og annen prosjektering foretatt før tiltransporten.

Er ikke annet avtalt, er prosjekteringskostnaden inkludert i TUEs kontraktssum. Er den ikke inkludert har TUE krav på sedvanlig påslag, beregnet av det endelige vederlaget, eksklusiv merverdiavgift, for de gjenstående deler av den prosjekterendes kontrakt.

Har partene avtalt at TUE overtar risikoen for løsninger og annen prosjektering som er utarbeidet av totalentreprenøren før tiltransport, kommer bestemmelsen i 24.2 om avtalt risikoovergang til anvendelse. Eventuelt påslag beregnes da også av den delen som er tjent opp i regi av totalentreprenøren.

TUE skal stille rimelig sikkerhet overfor den prosjekterende, dersom han krever det.

Kap III Krav til kontraktsgjenstanden

14 Kontraktsgjenstanden

14.1 Avtalte krav

TUE skal levere kontraktsgjenstanden i overensstemmelse med avtalte krav. Kontraktsgjenstanden skal være i samsvar med kontraktsdokumentene med tilhørende tegninger, modeller og beskrivelser, bortsett fra det som er særlig unntatt, eller som klart ikke er ment å gjelde.

Dersom det er avtalt referanseobjekt, skal kontraktsgjenstanden med hensyn til materialvalg, utførelse og funksjon være av tilsvarende kvalitet og standard som referanseobjektet.

14.2 Uspesifiserte deler

Uspesifiserte deler av kontraktsgjenstanden skal være av samme standard som de spesifiserte deler det er naturlig å sammenligne med.

14.3 Byggherrens formål mv.

Kontraktsgjenstanden skal passe for de formål som byggherren har med denne, og som TUE var eller måtte være kjent med da kontrakten ble inngått.

Valg av løsninger og materialer skal være tilpasset forholdene på stedet.

14.4 Lover, forskrifter og offentlige vedtak

Kontraktsgjenstanden skal være i samsvar med lover, forskrifter og offentlige vedtak.

Dersom det etter at TUE avgår sitt tilbud

- a) skjer forandringer i lover og forskrifter, eller
- b) fattes enkeltvedtak

som innebærer at kontraktsgjenstanden må endres, kan TUE påberope dette som en endring, og skal i så fall varsle etter 32.2.

Dette gjelder bare dersom TUE ikke burde tatt forholdene i bokstav a og b i betraktning da tilbuddet ble gitt, og han heller ikke burde unngått følgene av dem.

14.5 Allmenne normer mv.

Er ikke annet avtalt, skal kontraktsgjenstanden være i overensstemmelse med Norsk Standard og for øvrig i samsvar med allment aksepterte normer på tilbudsstedspunktet.

14.6 Valg av løsninger

Innenfor de rammer som fremgår av kontrakten, herunder 14.1 til 14.5, har TUE rett til å velge hva slags materiale, utførelse og løsning han vil oppfylle kontrakten med.

Dersom totalentrepreneur gir pålegg, jf. 32.1, som begrenser TUEs valgrett, foreligger en endring. Vil TUE påberope seg at en slik endring foreligger, må han varsle etter 32.2.

Kap IV TUEs gjennomføring av arbeid under kontrakten

15 Krav til prosessen

15.1 Generelle krav

Prosjektering, herunder materialvalg, og utførelse skal være i samsvar med lover, forskrifter og avtalte krav til prosessen.

Prosjektering, herunder materialvalg, og utførelse skal for øvrig være i samsvar med Norsk Standard og allment aksepterte normer.

TUE skal kunne dokumentere at han har og følger en faglig forsvarlig kvalitetssikringsprosedyre for gjennomføring av prosjekteringen og utførelsen.

15.2 Forandringer i lover, forskrifter mv.

Dersom det etter at TUE avgår sitt tilbud

- a) skjer forandringer i lover og forskrifter eller
- b) fattes enkeltvedtak

som innebærer at de avtalte krav til prosessen, jf. 15.1 første ledd, må endres, kan TUE påberope dette som en endring, og skal i så fall varsle etter 32.2.

Dette gjelder bare dersom TUE ikke burde tatt forholdene i bokstav a og b i betraktning da tilbuddet ble gitt, og han heller ikke burde unngått følgene av dem.

16 Prosjektering, rådgivning mv.

16.1 Prosjektering

Er ikke annet avtalt, skal TUE sørge for all nødvendig prosjektering for å kunne levere kontraktsgjenstanden i samsvar med kontrakten, herunder reglene i punkt 14.

16.2 Veiledningsplikt

TUE skal gi totalentreprenøren slike råd og slik veiledning som forholdene tilsier. Dette innebærer blant annet at han i rimelig utstrekning skal:

- a) vurdere og påpeke for totalentreprenøren alternative løsninger, og
- b) utrede konsekvensene av løsninger som totalentreprenøren foreslår.

16.3 Offentlige tillatelser

Er ikke annet avtalt, eller følger av lov eller forskrift, skal totalentreprenøren innhente nødvendig dokumentasjon og forestå søknad om tillatelser fra offentlig myndighet til å projektere, utføre og ta i bruk kontraktsgjenstanden. Det samme gjelder tillatelser som er nødvendige for den virksomhet som kontraktsgjenstanden skal benyttes til.

TUE skal levere den dokumentasjon som totalentreprenøren trenger for å forestå søknad om tillatelse fra offentlig myndighet.

Gebyrer som gjelder godkjenning for ansvarsrett for TUE og hans kontraktsmedhjelpere, dekkes av TUE. Øvrige gebyrer dekkes av totalentreprenøren.

17 Utførelse

TUE skal kunne dokumentere at all utførelse er forankret i en forsvarlig prosjektering.

Ved utførelsen skal TUE gå frem slik at det ikke oppstår skade eller fare for skade. Hvis det oppstår fare for skade som nødvendiggjør tiltak som ikke følger av kontrakten, gjelder bestemmelserne i punkt 49.

TUE har rett til å nekte å utføre arbeid eller medvirke til resultat som vil være i strid med offentligrettelige krav stilt i lov eller i medhold av lov.

18 Forhold på byggeplassen

18.1 Lover, forskrifter og offentlige vedtak

TUE skal overholde de lover, forskrifter og offentlige vedtak som gjelder for hans arbeid og for forholdene på byggeplassen.

18.2 Tilkomst til byggeområdet mv.

Er ikke annet avtalt, skal totalentreprenøren sørge for tilkomst til byggeområdet, for riggområde, byggestrøm, oppvarming og snørydding i byggetiden, samt liknende tiltak som er nødvendige for fullføringen av kontraktsgjenstanden.

Totalentreprenøren skal sørge for at han har den nødvendige råderett over eiendommen, jf. 22.2.

18.3 Byggeplassledelse

TUE skal lede arbeidet på byggeplassen selv eller ved en person med tilstrekkelig ledelseskompetanse og fagkyndighet. Dersom det i kontrakten er oppgitt en nærmere angitt byggeplassledelse, kan TUE ikke uten godkjennelse skifte ut denne. Totalentreprenøren kan ikke nekte godkjennelse uten saklig grunn.

18.4 Fastmerker for utmåling, byggelinje

Totalentreprenøren skal sørge for at kommunale vedtak om plassering av bygget eller anlegget følges. Han skal påse at fastmerker for høydemålinger, byggelinjer, nabogrense o.l. samt alle nødvendige utmålinger for øvrig etableres og følges.

18.5 Dokumenter på byggeplassen

TUE skal sørge for at nødvendige tillatelser, ajourførte tegninger og beskrivelser mv. er tilgjengelige på byggeplassen på papir eller i elektronisk form.

18.6 Opprydding

TUE skal holde god orden på byggeplassen for det arbeid han skal utføre, og skal foreta regelmessig opprydding etter sitt arbeid og fjerne alt avfall etter dette.

TUE skal også forestå opprydding på tilkomstveier og omgivelser for øvrig som påvirkes av hans arbeid.

Overholder ikke TUE sine forpliktelser til opprydding, kan totalentreprenøren etter skriftlig varsel iverksette slik opprydding for TUEs regning.

18.7 Bruk av stillaser og heiser

Partene skal tillate at deres stillaser og ubetjente heiser vederlagsfritt brukes av den annen part, andre entreprenører og byggheren, så langt det ikke skjer til fortrengsel for ens eget arbeid eller for øvrig er til urimelig ulempe. Slik bruk må skje innenfor den tidsperiode som partene har planlagt for bruken. Den som ønsker å bruke stillaser m.m., skal meddele dette til parten i rimelig tid på forhånd. Vedkommende part kan fastsette sikkerhetsmessige vilkår for bruken.

Kraner og betjente heiser som en av partene har etablert skal også kunne betjene den annen part, andre entreprenører og byggheren, så langt det ikke skjer til fortrengsel for vedkommende parts arbeid. Godtgjørelse for dette avtales på forhånd mellom vedkommende part og brukeren.

Partene skal i god tid varsle hverandre før kraner, stillaser og heiser tas ned.

18.8 Arbeidstid

Er ikke annet avtalt, eller følger av lov, forskrift eller offentlige vedtak, har TUE rett til å arbeide utenfor ordinær arbeidstid. Han skal i så fall varsle totalentreprenøren på forhånd.

19 Skade på kontraktsgjenstanden mv. i byggetiden

19.1 Risiko for skade

Inntil avholdt registreringsforretning eller eventuelt overtakelse har funnet sted, bærer TUE risikoen for materialer, prosjekteringsdokumenter og det som til enhver tid er utført av kontraktsgjenstanden. Det samme gjelder for materialer og prosjekteringsdokumenter som totalentreprenøren har fremskaffet og overgitt i TUEs besittelse.

TUE bærer likevel ikke risikoen for skade som er forårsaket av byggheren eller hans kontraktsmedhjelpere under utførelsen av deres kontraktsforpliktelser.

TUE bærer heller ikke risikoen for skade som skyldes ekstraordinære og upåregnelige omstendigheter som krig, opprør, naturkatastrofe m.m.

19.2 Bruk av forsikring når totalentreprenøren har risikoen for skade

Når totalentreprenøren har risikoen for skade, jf. 19.1, har han rett til å benytte TUEs forsikring etter 8.1.

20 Kontroll og retting av feil i byggetiden

20.1 TUEs opplysningsplikt

TUE skal holde totalentreprenøren løpende orientert om utviklingen av prosjekteringen og utførelsen. Han plikter å gi totalentreprenøren alle opplysninger som er nødvendige for at totalentreprenøren skal kunne kontrollere om kontraktsforpliktelsene er oppfylt.

TUE skal oversende alle tegninger, beskrivelser og beregninger som er nødvendige for denne kontrollen. Han skal på forlangende godtgjøre at materialene tilfredsstiller kontraktens krav, oppgi varens opprinnelse, og så vidt mulig skaffe totalentreprenøren adgang til å inspirere fremstillingen.

20.2 Totalentreprenørens rett til å føre kontroll

Totalentreprenøren har rett til å føre kontroll med TUEs oppfyllelse av kontraktsforpliktelsene.

20.3 Virkningene av kontroll og godkjennelse

Totalentreprenørens kontroll og godkjennelse fritar ikke TUE fra å levere kontraktsgjenstanden i samsvar med kontraktens krav.

Blir totalentreprenøren oppmerksom på at prosjekteringen eller utførelsen ikke er i samsvar med kontrakten, skal han uten ugrunnet opphold varsle TUE. Dersom totalentreprenøren ikke varsler, blir han ansvarlig for de virkninger som ville vært unngått ved rettidig varsel.

20.4 Kostnader ved prøving

Prøving som er fastsatt eller forutsatt i kontrakten, skal besørges og betales av TUE.

Forlanger totalentreprenøren prøving ut over dette, skal denne betales av ham hvis prøvene viser at kontraktens krav er oppfylt. Dersom TUEs metode for utførelsen er kontraktsstridig, skal prøving avholdes for TUEs regning. Dette gjelder likevel ikke dersom TUE før prøving på annen måte kan dokumentere at kontraktens krav er oppfylt.

Eventuelt krav på betaling fra en av partene etter denne bestemmelsen må fremsettes uten ugrunnet opphold.

20.5 Kontraktsstridig utførelse og skader på kontraktsgjenstanden i byggetiden

Har TUE prosjektert eller utført i strid med kontrakten, eller det konstateres skade på kontraktsgjenstanden som TUE bærer risikoen for, skal han varsle totalentreprenøren så snart han blir klar over dette. TUE skal meddele totalentreprenøren hvorledes og når utbedring vil bli foretatt.

TUE skal deretter foreta utbedring og dekke eventuelle utgifter til tilkomst og andre nødvendige utgifter som følger av utbedringen, med mindre kostnadene vil bli uforholdsmessig store i forhold til det som oppnås. Totalentreprenøren kan i så fall kreve prisavslag etter bestemmelsene i 42.4.

Dersom den kontraktsstridige utførelsen eller skaden fører til skade på deler av bygget eller anlegget som ikke omfattes av kontrakten, er TUE ansvarlig overfor totalentreprenøren i den grad dette følger av alminnelige erstatningsregler.

21 Fremdrift og samordning

21.1 Frister for fremdriften

TUE skal gjennomføre arbeidet under kontrakten til avtalte frister.

Følger ikke annet av kontrakten, skal TUE påbegynne oppdraget snarest mulig etter at kontrakten er inngått og gjennomføre arbeidet rasjonelt og uten unødvendig opphold.

21.2 TUEs fremdriftsplan

Er ikke annen frist avtalt, skal TUE innen fire uker etter kontraktsinngåelsen utarbeide og fremlegge fremdriftsplan. Fremdriftsplanen skal vise både TUEs ytelses og hvilke av totalentreprenørens ytelses disse er avhengig av. Fremdriftsplanen skal holde seg innenfor de rammer som er angitt i kontrakten, og spesifiseres slik at fremdriften kan kontrolleres av totalentreprenøren.

Er ikke annet avtalt, skal fremdriftsplanen vise alle hovedaktiviteter i prosjektgjennomføringen, som for eksempel prosjektering, rigging, riving, utførelse, testing, innregulering, prøvedrift og overtakelse. Planen skal vise dagmulksbelagte milepæler, samt andre viktige milepæler som tett hus, totalentreprenørbeslutninger og tidsrammer for eventuelle sideentreprenører.

Hvis TUE har krav på fristforlengelse, skal fremdriftsplanen justeres tilsvarende.

21.3 Fremdriftsstatus og varsling

Er ikke annet avtalt, skal TUE hver fjerde uke informere totalentreprenøren om fremdriftsstatus basert på fremdriftsplanen etter 21.2.

TUE skal uten ugrunnet opphold varsle totalentreprenøren dersom det oppstår eller vil kunne oppstå avvik av betydning i forhold til gjeldende fremdriftsplan. Dersom TUE vil kreve fristforlengelse, skal kravet varsles og behandles etter bestemmelsene i kapittel VII.

Hvis den faktiske fremdriften avviker fra gjeldende fremdriftsplan i en slik grad at planen ikke lenger utgjør et hensiktsmessig grunnlag å rapportere mot, kan totalentreprenøren kreve at planen revideres. Slik planrevisjon innebærer kun at grunnlaget for rapportering og varsling endres.

21.4 TUEs samordningsplikt

TUE har plikt til å samordne sin fremdrift og utførelse med sideentreprenører og øvrige aktører i prosjektet. Disse forpliktelsene gjelder bare innenfor de rammer som er påregnelige etter kontraktens angivelse av arbeidets art, omfang og fremdrift, samt kontraktens opplysninger om sideentrepriseses antall, art og fremdrift.

Medfører totalentreprenørens koordinering av alle aktørene i prosjektet at TUE må legge om sin utførelse i større grad enn det som følger av foregående ledd, kan TUE påberope dette som en endring, og skal i så fall varsle etter 32.2.

21.5 Totalentreprenørens rett til å intervenere i TUEs arbeid

Blir totalentreprenøren vesentlig hindret i sin fremdrift fordi TUEs fremdrift avviker vesentlig i forhold til TUEs fremdriftsplan, eller vil totalentreprenøren bli vesentlig hindret fordi det er klart at TUE vil bli forsinket med sin fremdrift, har totalentreprenøren rett til å intervenere i TUEs arbeid. Dette kan gjøres med egne ansatte eller med andre totalunderentreprenører.

Intervasjon skal skje under overholdelse av lover, offentlige forskrifter og vedtak i henhold til 22.1, og etter skriftlig varsel hvor det er gitt TUE en rimelig frist til å rette forholdet. De nødvendige dokumenterte og spesifiserte merkostnadene dette medfører for totalentreprenøren, kan han belaste TUE.

TUE skal likevel samlet ikke belastes for mer enn 50 % av kontraktssummen etter denne bestemmelsen. Denne begrensningen gjelder likevel ikke dersom forsinkelsen har sin årsak i forsett eller grov uaktsomhet hos TUE. Det kan ikke kreves dagmulk i tillegg.

Kap V Totalentreprenørens ytelser

22 Totalentreprenørens medvirkning

22.1 Lover, forskrifter og offentlige vedtak

Totalentreprenøren skal overholde de lover, forskrifter og offentlige vedtak som gjelder for hans kontraktsforpliktelser og for forholdene på byggeplassen.

22.2 Rettslige forhold knyttet til byggeområdet

Totalentreprenøren skal sørge for at han har den nødvendige offentligrettelige og privatrettelige råderett over eiendommen og tilkomst til denne, herunder at verken naboer eller andre tredjemann har rettigheter over eiendommen som kommer i konflikt med TUEs arbeid.

22.3 TUEs arbeidsgrunnlag

Totalentreprenøren skal stille til rådighet for TUE det fysiske arbeidsgrunnlaget, herunder andres arbeid på bygget eller anlegget, som TUE skal bygge på.

Totalentreprenøren bærer risikoen for at det fysiske arbeidsgrunnlaget er slik TUE hadde grunn til å regne med ut fra kontrakten, oppdragets art og omstendighetene for øvrig.

Risikoen for forhold ved grunnen er regulert i punkt 23.

22.4 Materialer levert eller bestemt av totalentreprenøren

Totalentreprenøren skal levere materialer og produkter til TUEs produksjon bare dersom dette er uttrykkelig avtalt.

Totalentreprenøren bærer risikoen for at hans leveranser er i henhold til det som er avtalt med TUE.

Dersom totalentreprenøren krever at TUE benytter navngitte materialer eller produkter, anses dette som valg av løsninger og annen prosjektering, jf. punkt 24.

22.5 Nærmere fastleggelse av totalentreprenørens medvirkningsplikt

I den grad medvirkningsplikten ikke er nærmere presistert, skal TUE snarest mulig etter kontraktsinngåelsen informere totalentreprenøren om hvilke opplysninger og hvilket grunnlagsmateriale totalentreprenøren skal fremskaffe, og om det som ellers er nødvendig for gjennomføring av arbeidet under kontrakten.

I den grad fristene for totalentreprenørens medvirkning ikke er nærmere presistert i avtalen, skal disse fremgå av TUEs fremdriftsplan, jf. 21.2. Fristene for totalentreprenørens medvirkning skal være rimelige.

23 Risiko for forhold ved grunnen

23.1 Totalentreprenørens risiko for uforutsette forhold ved grunnen

Totalentreprenøren har risikoen for forhold ved grunnen dersom de avviker fra det TUE hadde grunn til å regne med ved utarbeidelsen av tilbudet.

TUE skal:

- gjennomføre en aktsom besiktigelse av byggeområdet og dets omgivelser,
- innhente foreliggende opplysninger om forhold ved grunnen, som for eksempel forurensninger, geologiske og geotekniske forhold ved kontakt med offentlige etater, i den grad slike opplysninger ikke er fremlagt av totalentreprenøren, og
- innhente opplysninger om kabler og rør ved kontakt med offentlige etater og andre det er nærliggende å kontakte om dette, i den grad slike opplysninger ikke er fremlagt av totalentreprenøren.

Totalentreprenøren plikter i tilbuds- eller konkurransegrunnlaget å opplyse om forhold ved grunnen, byggeområdet og dets omgivelser som han kjente eller måtte kjenne til, og som det var nærliggende å anta at TUE hadde interesse av å få.

Alle foreliggende opplysninger i saken skal tas i betrakning ved avgjørelsen av hva TUE hadde grunn til å regne med. Det samme gjelder forhold nevnt i annet ledd, selv om TUE ikke har oppfylt sin plikt etter denne bestemmelsen.

Totalentreprenøren svarer for de opplysninger om forhold ved grunnen, byggeområdet og dets omgivelser som han har gitt i forbindelse med kontraktsinngåelsen.

Dersom totalentreprenøren gir uriktige, mangelfulle eller ufullstendige opplysninger, jf. tredje ledd, har han risikoen for konsekvensene av dette, med mindre man kan gå ut fra at dette ikke har virket inn på tilbudet. Det samme gjelder for riktigheten av opplysninger innhentet etter annet ledd bokstav b og c.

23.2 Avtalt plassering av risikoen for forhold ved grunnen

Dersom det er avtalt at TUE har risikoen for forhold ved grunnen, kan TUE likevel påberope seg at forholdene avviker vesentlig fra det TUE hadde grunn til å regne med basert på reglene i 23.1.

Slik avtale fritar ikke totalentreprenøren for risiko nevnt i 23.1 siste ledd.

23.3 Kulturminner

TUE har ikke risikoen for kulturminner som faller inn under lov av 6. juni 1978 nr. 50 om kulturminner med mindre han hadde kunnskap om dem da han inngav tilbud.

Hvis TUE oppdager kulturminner plikter han straks å innstille alt arbeid i nærheten av kulturminnet, iverksette nødvendig sikringsarbeid, samt varsle byggherren. TUE kan også ha en selvstendig plikt til å varsle vedkommende politi- eller kulturminnemyndighet om funnet i henhold til reglene i kulturminneloven.

24 Totalentreprenørens valg av løsninger og annen prosjektering

24.1 Totalentreprenørens risiko

Totalentreprenøren har risikoen for valg av løsninger og annen prosjektering som enten fremgår av kontraktsdokumenter utarbeidet av ham, eller som han etter kontraktsinngåelse pålegger TUE å følge.

TUEs undersøkelses- og varslingsplikt følger av punkt 25.

24.2 Avtalt risikoovergang

24.2.1 Risikoovergangen

Har partene avtalt at TUE skal overta risikoen for løsninger og annen prosjektering som er utarbeidet av totalentreprenøren før kontraktsinngåelse, innebærer dette at han har risikoen som om han hadde prosjektert eller valgt løsningene selv.

TUE har under ingen omstendighet risiko for løsninger og annen prosjektering som bygger på uriktige opplysninger den prosjekterende har mottatt fra totalentreprenøren eller offentlige etater, med mindre TUE burde ha oppdaget forholdet under sin gjennomgang av materialet etter 24.2.2.

Ved avtalt risikoovergang overtar TUE totalentreprenørens eventuelle krav mot den prosjekterende. Totalentreprenøren skal i sin kontrakt med den prosjekterende sikre at TUE har rett til å overta totalentreprenørens eventuelle krav mot den prosjekterende.

24.2.2 Kontroll, varsling og svar

TUE har en frist til å gjennomgå materialet. Er ikke annet avtalt, skal fristen være fem uker regnet fra kontraktsinngåelsen. Dersom TUE først får materialet på et senere tidspunkt, utsettes fristen tilsvarende.

Dersom TUE mener at det totalentreprenøren har gitt anvisning på ikke vil lede til oppfyllelse av de krav til kontraktsgjenstanden som følger av punkt 14, må han varsle totalentreprenøren innen fristens utløp. Varsler skal presisere hvilke forhold det dreier seg om og begrunne behovet for endringer. Varsler TUE innen fristen, overtar han ikke risikoen for denne delen av totalentreprenørens materiale.

Når totalentreprenøren mottar et varsel i samsvar med annet ledd, må han uten ugrunnet opphold besvare varselet og gi beskjed om hvordan TUE skal forholde seg. Fastholder totalentreprenøren sin opprinnelige løsning eller prosjektering, bærer totalentreprenøren risikoen for sitt valg. Det samme gjelder dersom han pålegger en ny løsning eller prosjektering som ikke er i samsvar med eventuelt forslag fra TUE.

Innebærer totalentreprenørens svar en endring, skal han utstede endringsordre etter 31.3. Dersom TUE mener at totalentreprenørens svar innebærer en endring uten at det er utstedt en endringsordre, skal han varsle etter 32.2.

25 TUEs gjennomgang av totalentreprenørens ytelses. Varslingsplikt

25.1 TUEs undersøkelse av forhold som kan forstyrre gjennomføringen av arbeidet under kontrakten

25.1.1 Undersøkelsesplikt

TUE skal som en del av sin produksjonsplanlegging undersøke totalentreprenørens ytelses og andre forhold totalentreprenøren har risikoen for.

Undersøkelsen har som mål å avdekke forhold som vil kunne forstyrre TUEs gjennomføring av arbeidet under kontrakten, og skal særlig legge vekt på:

- a) om løsninger eller annen prosjektering totalentreprenøren har risikoen for er ufullstendige, inneholder uoverensstemmelser eller andre svakheter,
- b) om det er nødvendig med grunnundersøkelser, eller om de foretatte undersøkelser er utilstrekkelige,
- c) om det er feil ved materialer eller andre ytelses totalentreprenøren har levert, og
- d) om det fysiske arbeidsgrunnlaget eller forhold ved grunnen er slik TUE kunne forvente etter kontrakten.

Undersøkelsen skal skje i god tid før den aktuelle informasjonen eller leveransen skal benyttes. Når det gjelder materialer som leveres av totalentreprenøren, skal TUEs undersøkelse skje snarest mulig etter levering.

25.1.2 Varslingsplikt

TUE skal varsle totalentreprenøren uten ugrunnet opphold etter at han blir eller burde ha blitt oppmerksom på at det forelå forhold som nevnt i 25.1.1.

Varsler han ikke innen fristen, kan totalentreprenøren kreve erstatning for tap som kunne vært unngått ved rettidig varsel.

Dersom TUE vil kreve fristforlengelse eller vederlagsjustering som følge av forhold nevnt i 25.1.1, skal kravet varsles og behandles etter bestemmelsene i punkt 33 og 34.

25.2 TUEs vurdering av kvaliteten på løsninger og annen prosjektering foreskrevet av totalentreprenøren

TUE skal i rimelig utstrekning vurdere om løsninger og annen prosjektering foreskrevet av totalentreprenøren er egnede til å nå de krav til kontraktsgjenstanden som fremgår av punkt 14. Dette gjelder uavhengig av om disse fremgår av kontraktsdokumentene eller foreskrives senere.

TUE skal varsle totalentreprenøren uten ugrunnet opphold etter at han blir eller måtte ha blitt klar over at løsninger eller annen prosjektering foreskrevet av totalentreprenøren ikke er egnede til å nå de krav til kontraktsgjenstanden som fremgår av punkt 14. Varsler han ikke innen fristen, kan totalentreprenøren kreve erstatning for tap som kunne vært unngått ved rettidig varsel.

25.3 Totalentreprenørens svarplikt

Når totalentreprenøren mottar et varsel etter 25.1.2 eller 25.2, skal han uten ugrunnet opphold besvare varselet og gi beskjed om hvordan TUE skal forholde seg. Er det nødvendig med tiltak som innebærer en endring, skal totalentreprenøren utstede en endringsordre i samsvar med 31.3.

Kap VI Vederlag og betaling

26 Fastsettelse av vederlag

26.1 Vederlaget

TUE har krav på avtalt vederlag.

I den grad det ikke er avtalt en annen vederlagsform, skal den aktuelle del av arbeidet under kontrakten utføres som regningsarbeid.

26.2 Indeksregulering

Er ikke annet avtalt, skal alle priselementer i den opprinnelige kontrakten indeksreguleres.

Indeksregulering skjer i henhold til NS 3405 *Bestemmelser om regulering av kontraktssum for bygg og anlegg på grunn av endringer i lønninger, priser, sosiale utgifter m.v., - totalindeksmetoden - med én kalendermåned som avregningsperiode*. Er ikke annen indeks avtalt, gjelder SSBs indeks "Boligblokk, i alt".

26.3 Offentlige gebyrer og avgifter

Endres offentlige gebyrer og avgifter som TUE etter kontrakten skal betale etter at han inngav sitt tilbud, kan TUE påberope seg dette som en endring. Han skal i så fall varsle etter 32.2.

Dette gjelder bare dersom TUE ikke burde tatt endringene i betraktning da tilbuddet ble gitt, og han heller ikke burde unngått følgene av dem.

Eventuell justering av vederlaget er eksklusiv merverdiavgift og uten påslag for indirekte kostnader, risiko og fortjeneste.

27 Fakturering

27.1 Avtalt fakturering

Når TUE krever betaling, skal han sende faktura.

Er ikke annet avtalt, skal fakturering skje etter reglene nedenfor.

27.2 Fakturering av kontraktssummen

27.2.1 Faktureringsplan

Kontraktssummen skal utbetales på grunnlag av en faktureringsplan. Intervallene for fakturering skal være én måned. Er ikke en slik faktureringsplan avtalt ved kontraktsinngåelsen, skal partene snarest mulig utarbeide denne sammen.

Blir ikke partene enige om planen, skal fakturering skje slik det fremgår av fjerde ledd.

Som underlag for faktureringsplanen skal TUE spesifisere kontraktssummen i hovedposter inndelt etter fag. Prosjektering, samt rigg og drift, oppgis i egne poster. TUE skal samtidig utarbeide en produksjonsplan basert på fremdriftsplanen, og som er tilstrekkelig detaljert til å vise sammenhengen mellom planlagt produksjon og avdragenes størrelse.

Størrelsen på det enkelte avdrag i faktureringsplanen skal være basert på følgende produksjonskriterier (avdragsgrunnlaget):

- a) prosjektering gir rett til fakturering når den har nedfelt seg i overlevert prosjekteringsmateriale til totalentreprenøren;
- b) vederlaget for forsikringer, sikkerhetsstillelse, rigg og drift utbetales sammen med det enkelte avdrag og i samme forhold som størrelsen på avdraget sett i forhold til kontraktssummen;
- c) materialer, deler mv., gir rett til fakturering når de er tilført byggeplassen for å innbygges;
- d) all utførelse av bygge- og anleggsarbeidet på byggeplassen gir rett til fakturering.

Hvis faktisk produksjon avviker fra faktureringsplanens forutsetninger, kan hver av partene kreve at planen justeres tilsvarende. En forsering av produksjonen gir ikke TUE rett til tidligere betaling dersom ikke forseringen er pålagt eller avtalt med totalentreprenøren.

Fakturering av poster som skal avregnes etter enhetspriser (regulerbare poster) skjer i henhold til fjerde ledd.

27.2.2 Innestående beløp

Som innestående skal det trekkes 7,5 % av avdragsgrunnlaget. Restbeløpet utgjør fakturabeløpet, tillagt eventuell merverdiavgift. Innestående beløp kan først faktureres i sluttfakturaen.

27.3 Fakturering av annet vederlagskrav

Arbeid som faktureres med grunnlag i vederlagsjustering etter punkt 34 faktureres i egne fakturaer når de er ferdigstilt. Kravene betales uten fradrag for innestående. Ved slike arbeider av lengre varighet kan TUE kreve avdrag på grunnlag av det som er utført, men ikke oftere enn hver måned.

Krav på indeksregulering etter 26.2 skal faktureres hver måned i egne fakturaer og skal betales uten fradrag for innestående.

27.4 Dokumentasjon av fakturakravet

Fakturaer i henhold til avtalt faktureringsplan skal henvise til denne og ha vedlagt den dokumentasjonen som planen krever. Totalentreprenøren kan i rimelig utstrekning kreve ytterligere dokumentasjon.

Andre fakturaer skal være spesifisert og vedlegges målinger og annen dokumentasjon som er nødvendig for totalentreprenørens kontroll.

Så snart det er mulig, skal TUE foreta målinger og påvisninger som er nødvendige for å beregne fakturagrunnlag. Totalentreprenøren har rett til å delta, og skal varsles i rimelig tid.

For det som ikke senere lar seg kontrollmåle, skal TUE med rimelig varsel forlange måling i fellesskap med totalentreprenøren. Unnlater totalentreprenøren å møte, er han bundet av målingen med mindre den er åpenbart uriktig.

Måling skal foretas i overensstemmelse med den ved kontraktsinngåelsen gjeldende Norsk Standard. Finnes ingen slik standard, skal måling foretas i henhold til allment aksepterte oppmålingsregler.

28 Generelle betalingsbestemmelser

28.1 Betalingsfrist

Er ikke annet avtalt, plikter totalentreprenøren å betale innen 28 dager etter at han har mottatt faktura i samsvar med punkt 27.

Betaling av faktura innebærer ingen godkjennelse av grunnlaget for fakturaen eller kravets størrelse. Eventuelle innsigelser skal være skriftlige og gi beskjed om de faktiske omstendigheter som innsigelserne bygger på.

28.2 Hefteler

Dersom det hviler hefteler på tilførte materialer, plikter TUE å opplyse totalentreprenøren om dette senest når han krever betaling for materialene. Materialer som det hviler hefteler på kan totalentreprenøren nekte å betale, med mindre TUE stiller særskilt sikkerhet.

28.3 Totalentreprenørens tilbakeholdsrett

Er det påløpt dagmulkt, eller har totalentreprenøren andre krav som følge av TUEs kontraktsbrudd, kan totalentreprenøren holde tilbake så mye av betalingen at dette dekker det spesifiserte og begrunnede kravet.

For øvrig plikter totalentreprenøren å betale uomtvistede krav innen de fastsatte betalingsfrister.

29 TUEs rettigheter ved betalingsmislighold

29.1 Forsinkelsesrenter

Ved forsinket betaling, herunder uberettiget tilbakeholdelse etter 28.3, skal totalentreprenøren betale forsinkelsesrenter i henhold til lov av 17. desember 1976 nr. 100 om renter ved forsinket betaling.

29.2 TUEs rett til å stanse arbeidet

TUE har med 24 timers skriftlig varsel rett til å stanse utførelsen dersom totalentreprenøren vesentlig misligholder sin betalingsforpliktelse, eller det er klart at slikt mislighold vil inntre.

Vil TUE som følge av dette kreve fristforlengelse eller vederlagsjustering, skal kravet varsles og behandles etter punkt 33 og 34.

30 Særlige regler om regningsarbeid

30.1 Vederlagsberegning

Ved regningsarbeid skal TUE ha betalt for nødvendige kostnader med å utføre arbeidet og et avtalt eller sedvanlig påslag til dekning av indirekte kostnader, risiko og fortjeneste.

Regningsarbeider skal drives rasjonelt og forsvarlig.

30.2 Kostnadsoverslag

Totalentreprenøren kan kreve et kostnadsoverslag. TUE skal uten ugrunnet opphold utarbeide dette. Inntil kostnadsoverslaget foreligger, kan totalentreprenøren holde tilbake betalingen for regningsarbeidet.

TUE skal uten ugrunnet opphold varsle totalentreprenøren dersom det er grunn til å anta at kostnadsoverslaget vil bli overskredet.

30.3 Kontroll og dokumentasjon

30.3.1 TUEs dokumentasjon av regningsarbeidene

Er ikke annet avtalt, skal TUE hver uke sende totalentreprenøren spesifiserte oppgaver over påløpte kostnader, herunder for materialforbruk og forbruk av tid når det gjelder mannskap og maskiner. TUE kan, når det gjelder kostnader og tidsforbruk som skyldes forsinkelse eller svikt ved totalentreprenørens ytelsjer, kreve at oppgavene ikke skal sendes oftere enn hver måned.

Dersom totalentreprenøren innen 14 dager etter mottak av oppgavene krever ytterligere dokumentasjon og nærmere spesifikasjon, skal TUE gis en rimelig frist til å fremskaffe dette. Fristen skal ikke være kortere enn 14 dager. Så vidt mulig skal totalentreprenøren konkretisere sitt krav.

Dersom TUE ikke leverer oppgaver i samsvar med første ledd, eller oversitter fristen i annet ledd, har han bare krav på dekning av de utgifter totalentreprenøren måtte forstå at TUE har hatt, med tillegg av påslag til dekning av indirekte kostnader, risiko og fortjeneste.

30.3.2 Totalentreprenørens kontroll

Totalentreprenøren skal kontrollere oppgavene innen 14 dager etter at de er mottatt. Tilleggsinformasjon skal kontrolleres innen 14 dager etter mottak.

Dersom totalentreprenøren mener at oppgavene ikke stemmer med det som faktisk er utført eller levert, eller at de er basert på uriktige opplysninger, skal han varsle TUE.

Varsler ikke totalentreprenøren innen fristene i første ledd, legges oppgavene til grunn for oppgjøret. Totalentreprenøren er likevel ikke avskåret fra senere å påberope at oppgavene er uriktige som følge av forsett eller grov uaktsomhet, eller at de totale kostnadene er blitt unødvendig høye på grunn av urasjonell drift eller annet uforsvarlig forhold hos TUE.

Kap VII Endringer. Forsinkelse og svikt mv. ved totalentreprenørens ytelser

31 Endringer

31.1 Retten til å pålegge endringer

Totalentreprenøren kan ved endringsordre pålegge TUE endringer.

En endring kan gå ut på at TUE skal yte noe i tillegg til eller i stedet for det opprinnelige avtalte, at ytelsenes karakter, kvalitet, art eller utførelse skal endres, eller at avtalte ytelser skal utgå.

En endring må stå i sammenheng med det kontrakten omfatter, og ikke være av en vesentlig annen art enn det opprinnelig avtalte arbeidet. Er ikke annet avtalt, kan ikke totalentreprenøren pålegge TUE endringer ut over 20 % netto tillegg til kontraktssummen.

Avvik i forhold til kontraktens mengdeangivelse på poster som skal avregnes etter enhetspriser (regulerbare poster), utgjør ingen endring med mindre avviket i vesentlig grad overstiger det TUE burde ha tatt i betraktning ved inngåelsen av kontrakten.

31.2 Pålegg om tidsmessig omlegging, herunder forsering

Dersom TUE har krav på fristforlengelse, kan en endring gå ut på at de dagmuktbelagte tidsfrister helt eller delvis skal fastholdes.

En endring kan også gå ut på omlegging, herunder forsering etter 21.4 annet ledd.

TUE har plikt til å forsere eller omlegge etter første og annet ledd bare i den utstrekning dette kan skje innenfor rammen av en forsvarlig fremdrift og er praktisk mulig uten urimelige oppofrelser for TUE. Hvis krav til samordning etter annet ledd medfører at en dagmuktbelagt frist forskyves til et tidligere tidspunkt, skal den nye fristen anses som dagmuktbelagt i den utstrekning den kan nås ved forsering innenfor de rammer som følger av foregående setning.

31.3 Endringsordre

En endringsordre skal være skriftlig og gi beskjed om at det kreves en endring, samt hva endringen går ut på. Endringsordren må være gitt av totalentreprenørens representant, jf. punkt 9, eller av en person med skriftlig fullmakt til å utstede slike.

Når TUE mottar endringsordre i overensstemmelse med foregående ledd, blir han forpliktet til å utføre endringsarbeidet.

Endringsordren bør gis TUE i god tid før endringen skal gjennomføres.

32 Irregulær endring

32.1 Endring i form av pålegg

Mottar TUE pålegg uten at dette skjer i form av en endringsordre, skal han iverksette dette selv om han mener at pålegget innebærer en endring, dersom

- a) det er gitt av en person som har fullmakt til å gi endringsordre etter 31.3 første ledd, eller
- b) det er gitt av en person som har fullmakt til å kontrollere TUEs utførelse og pålegget er gitt under gjennomføring av personens ordinære oppgaver i prosjektet, eller
- c) det fremgår av arbeidstegninger, arbeidsbeskrivelser eller lignende utarbeidet av totalentreprenøren.

32.2 TUEs varslingsplikt

Mottar TUE pålegg som angitt i 32.1, skal han uten ugrunnet opphold varsle totalentreprenøren dersom han vil påberope seg dette som en endring. Gjør han ikke det, taper han retten til å påberope seg at pålegget innebærer en endring.

Bestemmelsen i første ledd gjelder også hvis TUE mottar pålegg fra offentlig myndighet om en ytelse som innebærer en endring.

32.3 Totalentreprenørens svarplikt

Når totalentreprenøren mottar varsel i henhold til 32.2, skal han besvare det ved enten å

- a) utstede endringsordre i henhold til 31.3, eller
- b) avslå TUEs krav på endringsordre, eller
- c) frafalle pålegget mot å utstede endringsordre for allerede utført arbeid.

Dersom totalentreprenøren ikke uten ugrunnet opphold svarer i henhold til første ledd, anses pålegget å innebære en endring.

Totalentreprenøren skal uten ugrunnet opphold etter at han har avslått kravet begrunne sitt avslag.

Ved uenighet mellom partene gjelder bestemmelsene i punkt 35.

33 Fristforlengelse

33.1 TUEs krav på fristforlengelse som følge av totalentreprenørens forhold

TUE har krav på fristforlengelse dersom fremdriften hindres som følge av

- a) endringer, jf. punkt 31 og 32, eller
- b) forsinkelser eller svikt ved totalentreprenørens ytelser etter punkt 22, 23 og 24, eller
- c) andre forhold totalentreprenøren har risikoen for.

33.2 Totalentreprenørens krav på fristforlengelse som følge av TUEs forhold

Totalentreprenøren har krav på fristforlengelse dersom hans medvirkning hindres som følge av forhold TUE har risikoen for.

33.3 Partenes krav på fristforlengelse på grunn av force majeure

Partene har krav på fristforlengelse dersom fremdriften av deres forpliktelser hindres av forhold utenfor deres kontroll, så som ekstraordinære værforhold, offentlige påbud og forbud, streik, lockout og overenskomstbestemmelser.

Blir fremdriften hindret av en kontraktsmedhjelper, har parten krav på fristforlengelse dersom kontraktsmedhjelperen hindres av slike forhold utenfor hans kontroll som nevnt i første ledd.

En part har ikke krav på fristforlengelse for hindring han eller hans kontraktsmedhjelpere burde ha tatt i betraktning ved inngåelsen av sine respektive kontrakter, eller med rimelighet kunne ventes å unngå eller overvinne følgene av.

En part har dessuten krav på fristforlengelse dersom fremdriften hindres som følge av at den andre parten har krav på fristforlengelse etter denne bestemmelsen.

Partene har ikke krav på justering av vederlaget som følge av fristforlengelse etter denne bestemmelsen.

33.4 Varsel om fristforlengelse

Dersom en part vil kreve fristforlengelse på grunn av forhold som er beskrevet i 33.1, 33.2 eller 33.3, skal han varsle den andre parten uten ugrunnet opphold, selv om han ennå ikke kan fremsette et spesifisert krav, jf. 33.6.

Krav på fristforlengelse tapes dersom det ikke varsles innen utløpet av fristen.

33.5 Beregning av fristforlengelse

Fristforlengelsen skal svare til den virkning på fremdriften som forhold nevnt i 33.1, 33.2 og 33.3 har forårsaket, der det blant annet tas hensyn til nødvendig avbrudd og eventuell forskyvning av utførelsen til en for vedkommende part ugunstigere eller gunstigere årstid. Det skal også tas hensyn til den samlede virkningen av tidligere varslede forhold som kunne gi rett til fristforlengelse.

Partene plikter å forebygge og begrense skadevirkningene av en fristforlengelse og samarbeide med hverandre om de tiltak som kan iverksettes.

33.6 Partenes spesifisering av krav på fristforlengelse

33.6.1 Partens fremsettelse av krav

Når parten har grunnlag for å beregne omfanget, skal han uten ugrunnet opphold angi og begrunne det antall dager han krever som fristforlengelse. Gjør han ikke dette, har han bare krav på slik fristforlengelse som den andre parten måtte forstå at han hadde krav på.

33.6.2 Totalentreprenørens forespørsel

Så lenge TUE ikke har fremmet krav etter 33.6.1, kan totalentreprenøren be om at TUE gjør dette. Totalentreprenørens forespørsel skal sendes per brev, gi beskjed om at manglende svar fører til at kravet om fristforlengelse tapes og angi at TUE eventuelt skal gi en begrunnelse for hvorfor grunnlaget for å beregne kravet ikke foreligger.

Når TUE mottar en forespørsel i henhold til første ledd, skal han uten ugrunnet opphold enten

- angi og begrunne det antall dager han krever som fristforlengelse, eller
- begrunne hvorfor grunnlaget for å beregne kravet ikke foreligger.

Gjør ikke TUE noen av delene, tapes kravet på fristforlengelse.

Dersom TUE i henhold til annet ledd bokstav a angir og begrunner antallet dager, skal totalentreprenøren svare etter 33.7. Totalentreprenøren kan da ikke påberope at fristen i 33.6.1 er oversittet.

Dersom TUE i henhold til annet ledd bokstav b begrunner hvorfor han ikke har grunnlag for å beregne sitt krav, gjelder bestemmelsen i 33.6.1.

33.7 Partens svarplikt

Den parten som mottar krav på fristforlengelse, skal svare uten ugrunnet opphold etter å ha mottatt et begrunnet krav med angivelse av antallet dager fristforlengelse, jf. 33.6.1 og 33.6.2.

Innsigelser mot kravet tapes dersom de ikke fremsettes innen fristen.

33.8 Forsering ved uberettiget avslag

Hvis totalentreprenøren helt eller delvis avslår et berettiget krav på fristforlengelse, kan TUE velge å anse avslaget som et pålegg om forsering gitt ved endringsordre. TUE har ikke en slik valgrett dersom vederlaget for forseringen må antas å ville overstige den dagmulkten som ville ha påløpt hvis totalentreprenørens avslag var berettiget og forsering ikke ble iverksatt, tillagt 30 %.

Før forsering etter første ledd iverksettes, skal totalentreprenøren varsles med angivelse av hva forseringen antas å ville koste.

34 Vederlagsjustering

34.1 Retten til vederlagsjustering

34.1.1 Endringer

Partene har krav på justering av vederlaget dersom det foreligger en endring etter punkt 31 eller 32.

34.1.2 Svikt i totalentreprenørens ytelsjer mv.

TUE har krav på justering av vederlaget som følge av forsinkelse eller svikt ved totalentreprenørens ytelsjer etter punkt 22, 23 og 24, eller som følge av andre forhold totalentreprenøren har risikoen for.

Dersom TUE vil kreve vederlagsjustering, skal han uten ugrunnet opphold varsle totalentreprenøren når han blir eller burde ha blitt klar over forholdene nevnt i første ledd. Krav på vederlagsjustering tapes dersom det ikke varsles innen fristen.

34.1.3 Særskilt varsel om økte utgifter til rigg og drift mv.

TUE kan kreve en særskilt justering av vederlaget som følge av økte utgifter til kapitalytelser, rigging, drift og nedrigging som er en nødvendig følge av forhold angitt i 34.1.1 og 34.1.2. Det kan avtales egne regler for slik vederlagsjustering.

TUE kan også kreve særskilt justering av vederlaget som følge av økte utgifter på grunn av nedsatt produktivitet eller forstyrrelser på annet arbeid som er en følge av forhold angitt i 34.1.1 og 34.1.2.

Dersom TUE vil kreve justering etter første eller annet ledd, må han varsle totalentreprenøren særskilt uten ugrunnet opphold etter at han blir eller burde ha blitt klar over at utgifter ville påløpe. Gir han ikke slikt varsel, taper han retten til å påberope seg påløpte utgifter som grunnlag for krav på vederlagsjustering.

34.2 Generelle regler for vederlagsjustering

34.2.1 Avtalt vederlagsjustering

TUE kan gi eller totalentreprenøren kan kreve at TUE gir et spesifisert tilbud på justering av vederlaget.

Totalentreprenøren skal ta stilling til tilbuddet innen rimelig tid.

34.2.2 Alminnelige regler for vederlagsjustering

Justering av vederlaget skal skje etter bestemmelsene i 34.3 og 34.4, med mindre totalentreprenøren har akseptert et tilbud fra TUE om slik justering, jf. 34.2.1.

Ved økte utgifter på grunn av nedsatt produktivitet og forstyrrelser på annet arbeid, jf. 34.1.3 annet ledd, skal reglene i 34.3 og 34.4 anvendes så langt de passer. Dersom slik vederlagsjustering skal skje etter reglene om regningsarbeid, men TUE mener at deler av disse ikke kan anvendes, skal han uten ugrunnet opphold sende et begrunnet varsel om dette. TUE skal under enhver omstendighet holde totalentreprenøren løpende orientert om kostnadsutviklingen.

TUE skal med rimelige tiltak begrense og forebygge slike virkninger som nevnt i annet ledd.

34.3 Vederlagsjustering ved anvendelige enhetspriser

34.3.1 Enhetspriser

Gjelder kravet om vederlagsjustering forhold der kontraktens enhetspriser er anvendelige, skal disse benyttes.

34.3.2 Justerte enhetspriser

Enhetsprisene legges også til grunn for oppgjøret dersom grunnlaget for vederlagsjusteringen gjelder ytelses som i det vesentlige er likeartet med ytelses det er fastsatt enhetspriser for. Partene kan da kreve enhetsprisene justert for avviket. Justeringen skal reflektere prisnivået på de opprinnelige enhetsprisene.

Forrykkes forutsetningene for å anvende enhetsprisene, herunder som følge av omfanget eller antallet av endringsarbeider, tidspunktet for endringsarbeidet eller lignende, kan partene kreve at enhetsprisene justeres for de fordyrelser eller besparelser som dette har medført.

34.3.3 Varsel om justering av enhetspriser

Den part som vil gjøre krav på justering av enhetsprisene, skal varsle den andre parten uten ugrunnet opphold etter at det foreligger forhold som gir grunnlag for slik justering. Unnlater han dette, har han bare krav på slik justering av enhetsprisen som den andre parten måtte forstå at forholdet ville føre til.

Den part som mottar varsel om justering, skal svare uten ugrunnet opphold. Dersom det ikke svarer innen fristen, mister parten sine innsigelser mot kravet.

34.4 Vederlagsjustering når det ikke foreligger anvendelige enhetspriser

Hvis det ikke foreligger anvendelige enhetspriser, skal vederlagsjusteringen skje i samsvar med bestemmelserne om regningsarbeid i punkt 30. Totalentreprenøren skal varsles før regningsarbeidet igangsettes.

For fradrag skal det gjøres en reduksjon i vederlaget som tilsvarer den besparelsen fradraget har ført til, med en tilsvarende reduksjon av fortjenesten.

34.5 Avbestillingserstatning til kontraktsmedhjelper

Hvis TUE som følge av en endring må betale avbestillingserstatning til en kontraktsmedhjelper, kan han kreve erstatningsbeløpet dekket av totalentreprenøren.

35 Uenighet om endringer mv.

35.1 Utførelsespunkt ved uenighet

Hvis TUE mottar avslag på et varsel om endring etter 32.2, plikter han likevel å utføre eller fortsette å utføre det omtvistede arbeidet. Det samme gjelder dersom uenigheten gjelder størrelsen av kravet på fristforlengelse og vederlagsjustering.

Totalentreprenøren kan pålegge ham å utsette arbeidet.

TUE kan kreve at totalentreprenøren stiller sikkerhet for verdien av det omtvistede kravet. Dersom totalentreprenøren ikke stiller sikkerhet uten ugrunnet opphold, kan TUE på egen risiko innstille utførelsen av det arbeidet tvisten gjelder.

35.2 TUEs søksmål

Dersom TUE mottar avslag fra totalentreprenøren på et varsel etter 32.2 eller krav om vederlagsjustering eller fristforlengelse, må han enten

- a) kreve spørsmålet avgjort av en oppmann etter 50.3, før overtakelsen, eller
- b) ta de nødvendige skritt for å iverksette ordinær rettergang eller voldgift etter reglene i 50.4, senest åtte måneder etter overtakelsen av hele kontraktsgjenstanden, med mindre partene blir enige om en lengre frist.

Gjør TUE ikke det, taper han sitt krav mot totalentreprenøren.

Kap VIII Avslutning av byggesaken

36 Forberedelse til overtakelse eller registreringsforretning

36.1 Generelt om overtakelse og registreringsforretning

Kontraktsgjenstanden overtas av totalentreprenøren ved overtakelsesforretning, som er den samme som totalentreprenørens overtakelsesforretning med byggherren.

Dersom TUE skal ferdigstille kontraktsgjenstanden tidligere enn totalentreprenørens overtakelse med byggherren, kan TUE kreve at det avholdes registreringsforretning, jf. 37.6, med mindre annet er avtalt.

36.2 Testing og innregulering av tekniske anlegg

Er ikke annet avtalt, skal TUE varsle om kontroll, testing, innregulering eller lignende som skal foretas av tekniske anlegg og installasjoner i rimelig tid før aktiviteten. Av varselet skal det fremgå hvilke forutsetninger som må være oppfylt, herunder tiltak fra sideentreprenører, for at aktiviteten skal kunne gjennomføres.

TUE skal, i samarbeid med totalentreprenøren og sideentreprenører, igangsette de tekniske anlegg og installasjoner og forestå kontroll, testing, innregulering eller lignende inntil disse fungerer tilfredsstillende. TUE skal dokumentere gjennomføringen og resultatene av prøvene. Det kan avtales særlige regler om hvordan dette skal dokumenteres.

Er ikke annet avtalt, skal totalentreprenøren motta ovennevnte dokumentasjon fem uker før påbegynnelsen.

Dersom det avholdes registreringsforretning, skal eventuell dokumentasjon overleveres senest ved registreringsforretningen, likevel senest fem uker før påbegynnelsen av overtakelsesforretningen.

36.3 Levering av FDV-dokumentasjon

TUE skal levere forvaltnings-, drifts- og vedlikeholdsdocumentasjon (FDV-dokumentasjon) til totalentreprenøren. Er ikke annet avtalt, skal dokumentasjonen overleveres både i elektronisk format og i papirform inndelt etter bygningsdelstabellen eller på annen hensiktsmessig måte.

Er ikke annet avtalt, skal totalentreprenøren senest fem uker før påbegynnelsen av overtakelsesforretningen ha mottatt kontraktmessig dokumentasjon.

Dersom det avholdes registreringsforretning, skal eventuell dokumentasjon overleveres senest ved registreringsforretningen.

Er ikke annet avtalt, skal nødvendig opplæring være gjennomført før overtakelse.

36.4 Innkalling til overtakelsesforretning

Totalentreprenøren skal i rimelig tid før kontraktsgjenstanden er ferdig skriftlig innkalle TUE til overtakelsesforretning. En frist på 14 dager regnet fra mottak av innkallingen skal normalt anses som rimelig.

37 Overtakelse

37.1 Overtakelsesforretning

Kontraktsgjenstanden overtas av totalentreprenøren ved overtakelsesforretning. Overtakelsen skjer samlet for hele kontraktsgjenstanden med mindre delovertakelse har funnet sted.

Partene har plikt til å møte på overtakelsesforretning. Unnlater én av partene å møte uten saklig grunn, kan den andre parten gjennomføre overtakelsesforretningen alene.

Dersom totalentreprenøren mener at han har saklig grunn til å unnlate å møte, herunder at TUE ikke har oppfylt sine plikter etter 36.2 tredje ledd, 36.3 annet og tredje ledd og 36.4, skal han uten ugrunnet opphold varsle og spesifisere grunnen.

Ved overtakelsesforretningen skal TUE fremlegge en oversikt over de mangler han noterte seg på sluttbefaringen av egne arbeider med angivelse av hvilke som er utbedret.

Partene skal ved overtakelsesforretningen i fellesskap gjennomføre en aktsom befaring av kontraktsgjenstanden. Totalentreprenøren forutsettes dessuten å ha gjennomført en kontroll av de dokumenter som han har fått oversendt fra TUE etter 36.2 og 36.3.

37.2 Protokoll fra forretningen

Det skal føres protokoll fra overtakelsesforretningen, som skal angi

- a) alle som er til stede;
- b) mangler som måtte påvises, og om partene er uenige om dette;
- c) frist for utbedring av påviste mangler og tidspunkt for eventuell etterbefaring;
- d) om kontraktsgjenstanden overtas eller nektes overtatt, og
- e) totalentreprenøren begrunnelse for å nekte overtakelse, og TUEs begrunnelse dersom han ikke godtar dette.

Protokollen undertegnes av de partene som har vært til stede. Partene skal ha hvert sitt eksemplar av den underskrevne protokollen.

37.3 Totalentreprenørens rett til å nekte overtakelse

TUE kan ikke kreve overtakelse før avtalt sluttfrist.

Er ikke annet avtalt, skal arbeidene være ferdigstilt for at overtakelse skal finne sted. Overtakelse skal likevel finne sted dersom det kun påvises mindre mangler, og manglene eller utbedringen av dem har liten praktisk betydning for den forutsatte bruken av kontraktsgjenstanden.

Totalentreprenøren kan i tillegg nekte å overta hvis det foreligger mangler ved den dokumentasjon som det er avtalt skal foreligge ved overtakelsen. Totalentreprenøren kan likevel ikke nekte å overta hvis mangelen har liten betydning for forvaltning, drift eller vedlikehold, og dokumentasjonen heller ikke er nødvendig for at totalentreprenøren skal kunne vurdere om kontraktens krav er oppfylt.

Hvis totalentreprenøren urettmessig nekter å overta kontraktsgjenstanden, skal overtakelse anses å ha funnet sted.

37.4 Virkninger av overtakelse

Ved overtakelse inntrer følgende virkninger:

- a) Totalentreprenøren får rett til å ta kontraktsgjenstanden i bruk, jf. punkt 38.
- b) Risikoen for kontraktsgjenstanden går over fra TUE til totalentreprenøren, jf. 19.1.
- c) Eventuell dagmulkt slutter å løpe, jf. punkt 40.
- d) TUEs plikt til å holde kontraktsgjenstanden forsikret opphører, jf. 8.1, med mindre annet er avtalt.
- e) Sikkerhet som TUE har stilt for ansvar i utførelsestiden, nedtrappes i samsvar med bestemmelsene i 7.2.
- f) TUE skal sende sluttoppstilling med sluttfaktura til totalentreprenøren, jf. punkt 39.
- g) Reklamasjonsfristen etter 42.2.2 begynner å løpe.

Virkningene av overtakelsen inntrer ved avslutningen av overtakelsesforretningen, jf. 37.2 annet ledd. Varer overtakelsesforretningen mer enn én dag, avbrytes eventuelt løp av dagmulkt ved påbegynnelsen av forretningen.

Dersom det er gjennomført registreringsforretning, har virkningene som nevnt i første ledd bokstav a, b, c, e og f allerede inntrådt ved registreringsforretningen, jf. 37.6.

37.5 Delovertakelse

Totalentreprenøren kan overta deler av kontraktsgjenstanden dersom dette er særskilt avtalt.

Totalentreprenøren har også rett til å overta deler av kontraktsgjenstanden ved overtakelsesforretning etter å ha drøftet dette med TUE. Vil TUE kreve fristforlengelse eller vederlagsjustering som følge av slik delovertakelse, skal kravet varsles og behandles etter bestemmelsene i punkt 33 og 34.

Delovertakelse skal skje ved overtakelsesforretning. For delovertakelse gjelder bestemmelsene i 36, 37.1, 37.2 og 37.3 så langt de passer. Ved delovertakelse skal det angis hvilke deler av bygget eller anlegget som overtas og hvilken kontraktsverdi eller forholdsmessig verdi disse har.

Ved delovertakelse gjelder bestemmelsene i 37.4 tilsvarende for den delen av kontraktsgjenstanden som overtas, bortsett fra:

- a) TUE skal fortsatt holde hele kontraktsgjenstanden forsikret etter 8.1 inntil hele kontraktsgjenstanden er overtatt.
- b) TUE får rett til å sende sluttoppstilling med sluttfaktura i henhold til bestemmelsene i 39.1 for den delen av kontraktsgjenstanden som overtas. Samtlige krav som er direkte knyttet til fullføringen av denne delen av kontraktsgjenstanden skal medtas. Dette gjelder ikke krav som også omfatter andre deler av kontraktsgjenstanden.

37.6 Registreringsforretning

37.6.1 Innkalling til registreringsforretning

TUE skal, hvis han ønsker å gjennomføre registreringsforretning, og vilkåret for dette i henhold til 36.1 andre ledd er oppfylt, i rimelig tid før kontraktsgjenstanden er ferdigstilt innkalle totalentreprenøren til registreringsforretning. En frist på 14 dager regnet fra mottakelsen av innkallelsen skal normalt anses som rimelig.

37.6.2 Registreringsforretning – protokoll

Ved registreringsforretningen skal partene i felleskap gjennomføre en aktsom befaring av kontraktsgjenstanden.

Det skal føres en protokoll over registreringsforretningen som skal angi:

- a) hvem som er til stede
- b) mangler som måtte bli påvist,
- c) frist for utbedring av påviste mangler og tidspunkt for eventuell etterbefaring
- d) hvorvidt totalentreprenøren nekter å godta at kontraktsgjenstanden er ferdigstilt.
- e) totalentreprenøren begrunnelse for å nekte overtakelse, og TUEs begrunnelse dersom han ikke godtar dette.

Protokollen undertegnes av de partene som har vært til stede. Partene skal ha hvert sitt eksemplar av den underskrevne protokollen.

Vilkårene for å nekte å godta ferdigstillelse er de samme som i bestemmelsene om nektelse av overtakelse, jf. 37.3.

37.6.3 Virkninger av gjennomført registreringsforretning

Ved registreringsforretningen inntrer følgende virkninger:

- a) Totalentreprenøren får rett til å ta kontraktsgjenstanden i bruk, jf. punkt 38.
- b) Risikoen for kontraktsgjenstanden går over fra TUE til totalentreprenøren, jf. 19.1.
- c) Eventuell dagmulkt slutter å løpe, jf. punkt 40.
- d) Sikkerhet som TUE har stilt for ansvar i utførelsestiden, nedtrappes i samsvar med bestemmelsene i 7.2.
- e) TUE skal sende sluttoppstilling med slutfaktura til totalentreprenøren, jf. punkt 39.

Virkningene inntrer ved avslutningen av registreringsforretningen.

38 Brukstakelse og prøvedrift

38.1 Brukstakelse

Er ikke annet avtalt, har totalentreprenøren før overtakelsen ikke rett til å ta kontraktsgjenstanden i bruk til sitt tiltenkte formål. Som brukstakelse regnes ikke at totalentreprenøren selv eller hans kontraktsmedhjelpere utfører arbeid på kontraktsgjenstanden eller tar deler av kontraktsgjenstanden i bruk slik forutsatt i kontrakt eller fremdriftsplan. Er det foretatt delovertakelse, har totalentreprenøren rett til å ta i bruk de delene av kontraktsgjenstanden som er overtatt.

Dersom totalentreprenøren tar i bruk kontraktsgjenstanden i strid med første ledd, foreligger det et kontraktsbrudd. Vil TUE kreve fristforlengelse eller vederlagsjustering, skal kravet varsles og behandles etter punkt 33 og 34. Risikoen for de deler av kontraktsgjenstanden som urettmessig tas i bruk går automatisk over til totalentreprenøren, og en eventuell dagmulkt reduseres i forhold til hvor stor andel som er tatt i bruk.

TUE kan dessuten sende et varsel med krav om at totalentreprenøren flytter ut innen en bestemt frist. Hvis totalentreprenøren ikke ved fristens utløp etterkommer kravet, går risikoen for hele kontraktsgjenstanden over til totalentreprenøren, og eventuell dagmulkt for hele kontraktsgjenstanden slutter å løpe.

Øvrige overtakelsesvirkninger inntrer først ved overtakelsesforretning.

38.2 Prøvedrift

Det kan avtales at prøvedrift skal finne sted enten før eller etter overtakelse. Risikoen for skade, jf. punkt 19, går over til totalentreprenøren ved oppstart av prøvedrift for den delen av kontraktsgjenstanden som er satt i prøvedrift. Øvrige virkninger av prøvedrift avtales særskilt.

39 Sluttoppgjør

39.1 Sluttoppstilling med sluttfaktura

Er ikke annet avtalt, skal TUE sende totalentreprenøren en sluttoppstilling med sluttfaktura innen to måneder fra overtakelsen.

Sluttoppstillingen skal inneholde en spesifikasjon over alle TUEs krav i forbindelse med kontrakten, herunder:

- a) alle fakturerte krav, uavhengig av om de er betalt eller ikke;
- b) alle krav som totalentreprenøren tidligere har avvist, og som TUE opprettholder og
- c) alle krav som ikke er fakturert forut for sluttoppgjøret, herunder innestående beløp, jf. 27.2.2.

TUE kan bare ta forbehold om senere endring av sluttoppstillingen dersom grunnlaget for beregning av et krav ikke har foreligget i tide. Slik forbehold kan bare gjøres for spesifikt angitt kravsgrunnlag. I sluttfakturaen inntas de krav som er nevnt i annet ledd bokstav c.

Krav som ikke er medtatt i sluttoppstillingen, kan ikke fremsettes senere. Dette gjelder likevel ikke krav knyttet til arbeid som først skal utføres etter overtakelsen, krav på innestående etter 27.2.2, gjenstående krav på indeksregulering etter 26.2, og krav som er brakt inn for oppmann, domstolene eller voldgift.

Overholdes ikke fristen for innsendelse av sluttoppstilling med sluttfaktura, kan totalentreprenøren skriftlig fastsette en endelig frist for oversendelse. Fristen skal ikke være kortere enn 14 dager. Etter utløpet av fristen taper TUE alle krav i forbindelse med kontrakten som ikke allerede er betalt eller nevnt i foregående ledds annen setning.

39.2 Betaling av sluttfaktura. Innsigelser og krav

Er ikke annet avtalt, skal totalentreprenøren i den grad sluttfakturaen er dokumentert i henhold til 27.4, betale innen to måneder regnet fra mottakelsen av sluttoppstilling med sluttfaktura. For betaling av sluttfaktura gjelder de generelle betalingsbestemmelsene i 28.2, 28.3 og bestemmelsen om renter ved forsinket betaling i 29.1. Dersom registreringsforretning er avholdt etter 37.6 kan innestående likevel ikke kreves betalt tidligere enn 28 dager etter overtakelsen, jf. 37.1.

Er ikke annet avtalt, skal innsigelser totalentreprenøren har mot sluttoppstillingen eller krav han har mot TUE i forbindelse med kontrakten, fremsettes innen betalingsfristen. Innsigelser og krav som totalentreprenøren har fremsatt tidligere, skal gjentas innen fristen dersom de opprettholdes.

Innsigelser og krav som ikke fremmes innen fristen, kan ikke fremsettes senere. Dette gjelder likevel ikke innsigelser og krav som er brakt inn for oppmann, domstolene eller voldgift, eller eventuelle innsigelser mot og krav på indeksregulering, jf. 26.2.

Innsigelser og krav som totalentreprenøren har som følge av mangler ved kontraktsgjenstanden, reguleres alene av bestemmelsene i punkt 42.

Kap IX Kontraktsbrudd fra TUEs side

40 Forsinkelse

40.1 Dagmulkt ved forsinkelse

Totalentreprenøren kan kreve dagmulkt dersom arbeidet ikke er overtatt etter punkt 37 innen de dagmulktsbelagte frister som gjelder etter 40.2, eventuelt justert for fristforlengelse etter punkt 33.

Arbeider som skal utføres innen dagmulktsbelagte frister, men ikke delovertas, anses ferdigstilte på det tidspunkt totalentreprenøren etter 37.3 ikke kunne nektet overtakelse.

40.2 Dagmulktbelagte frister

Sluttfristen er dagmulktbelagt. Dersom kontrakten ikke inneholder en sluttfrist, skal denne fastsettes basert på at TUE påbegynner utførelsen snarest mulig etter at kontrakten er inngått og gjennomfører arbeidet rasjonelt og uten unødvendig opphold.

Andre frister enn sluttfristen er bare dagmulktbelagte når dette er uttrykkelig angitt i kontrakten for den enkelte frist.

40.3 Dagmulkts størrelse

Er ikke annet avtalt, skal dagmulkten per hverdag utgjøre:

- a) 1 % av kontraktssummen ved overskridelse av sluttfristen, men ikke mindre enn kr 3000.
- b) 1 % av kontraktssummen for den delen av kontraktsgjenstanden som skal være ferdigstilt til en dagmulktbelagt delfrist, men ikke mindre enn kr 1500.

Med hverdager menes alle dager unntatt helligdager og høytidsdager.

Det samlede dagmulkansvar er begrenset til 10 % av kontraktssummen. Begrensningen gjelder ikke ved forsett eller grov uaktsomhet.

Totalentreprenøren kan ikke kreve erstatning i stedet for dagmulkt. Dette gjelder ikke ved forsett eller grov uaktsomhet. Han kan ikke kreve erstatning for overskridelse av frister som ikke er dagmulktbelagte, med mindre det foreligger brudd på samordningsplikten, jf. punkt 41.

40.4 Varslingsplikt

På skriftlig forespørsel fra TUE plikter totalentreprenøren, uten ugrunnet opphold, å opplyse skriftlig om han vil kreve dagmulkt for en foreliggende overskridelse av en angitt delfrist. Gjør totalentreprenøren ikke det, taper han retten til å kreve denne dagmulkten.

41 Brudd på samordningsplikten

TUE skal erstatte totalentreprenøren de utgifter denne påføres ved at sideentreprenører eller andre av totalentreprenørens kontraktsmedhjelpere blir forsiktig, så langt årsaken er at TUE har forsømt sin samordningsplikt etter 21.4. Totalentreprenøren kan ikke kreve erstatning dersom han kan kreve dagmulkt etter punkt 40 for samme forhold. Erstatningsansvaret for slike brudd på samordningsplikten er begrenset til 10 % av kontraktssummen, med mindre plikten er forsømt ved forsett eller grov uaktsomhet.

Vil totalentreprenøren kreve erstatning for brudd på samordningsplikten, skal han varsle TUE uten ugrunnet opphold etter at han ble klar over grunnlaget for å reise kravet. Gjør han ikke det, er kravet tapt.

42 Mangel ved kontraktsgjenstanden

42.1 Mangel

Det foreligger mangel dersom kontraktsgjenstanden ved overtakelsen ikke oppfyller kravene etter punkt 14, og dette skyldes forhold TUE svarer for.

Som mangel regnes også skade på kontraktsgjenstanden som oppstår etter overtakelsen, og som er en nærliggende og påregnelig følge av den opprinnelige mangelen.

42.2 Reklamasjon

42.2.1 Reklamasjon ved overtakelse

Totalentreprenøren taper sin rett til å gjøre mangel gjeldende dersom han ikke senest ved overtakelsesforretningens avslutning melder fra om mangel som han har eller burde ha oppdaget ved gjennomføringen av overtakelsesforretningen, eller som han har oppdaget ved kontroll av dokumentene, jf. 37.1.

Mangelen skal angis i overtakelsesprotokollen.

42.2.2 Senere reklamasjon

Totalentreprenøren taper sin rett til å gjøre mangel gjeldende etter overtakelsen dersom han ikke varsler TUE innen rimelig tid etter at han har eller burde ha oppdaget den.

Reklamasjon kan ikke fremsettes senere enn 5 år etter overtakelsen.

For de delene av kontraktsgjenstanden som det er foretatt utbedring på etter 42.3, løper en ny 5-årsfrist fra avslutningen av utbedningsarbeidet for vedkommende del, men ikke mer enn ett år ut over den opprinnelige fristen.

Utføres deler av kontraktsgjenstanden etter overtakelsen, løper reklamasjonsfristen fra avslutningen av utførelsen av vedkommende del.

42.2.3 Unntak fra reklamasjonsbestemmelserne

Uansett reklamasjonsbestemmelserne i 42.2.1 og 42.2.2 kan totalentreprenøren gjøre gjeldende mangel som har sin årsak i forsett eller grov uaktsomhet hos TUE.

42.2.4 Forholdet til foreldelsesloven

Totalentreprenøren kan tape sin rett til å gjøre mangler gjeldende etter lov av 18. mai 1979 nr. 18 om foreldelse av fordringer (foreldelsesloven).

42.3 Utbedring

42.3.1 TUEs plikt og rett til utbedring

TUE har plikt til å utbedre mangelen med mindre kostnadene til utbedringen vil bli uforholdsmessig store i forhold til det som oppnås.

TUE har plikt til å foreta utbedringen selv om det er uenighet om hvorvidt det foreligger mangel. Han kan i så fall kreve sikkerhetsstillelse fra totalentreprenøren for sitt mulige vederlagskrav.

Bortsett fra de tilfellene som er beskrevet i 42.3.4, har ikke totalentreprenøren rett til å sette utbedringen bort til andre. Dette gjelder likevel ikke dersom det er tvingende nødvendig at utbedring foretas raskere enn TUE har anledning til.

42.3.2 Kostnadene ved utbedringen

TUE skal dekke kostnadene ved utbedringen, herunder tilkomstutgifter, utgifter til konstatering av mangelen og andre utgifter som er en direkte og nødvendig følge av mangelsutbedringen.

Dersom mangelen har forvoldt skader på andre deler av kontraktsgjenstanden er TUE likevel ikke ansvarlig for kostnadene ved utbedring av disse, dersom skadene er dekket av forsikring som totalentreprenøren har tegnet. Skyldes mangelen forsett eller grov uaktsomhet hos TUE, får bestemmelsen i første ledd likevel anvendelse.

42.3.3 Gjennomføringen av utbedringen

Totalentreprenøren skal sette en rimelig frist for TUEs utbedring.

Dersom det ikke er til klar ulempe for totalentreprenøren kan utbedring av mangler, som er påberopt etter overtakelsen, skje samlet innen ett år fra overtakelsen. Hver av partene kan kreve at det deretter blir holdt en felles befaring av kontraktsgjenstanden.

Totalentreprenøren plikter å gi TUE nødvendig adkomst slik at utbedring kan foretas. Utbedringen skal skje på en slik måte at det tas hensyn til totalentreprenørens bruk av kontraktsgjenstanden.

42.3.4 Erstatning ved unnlatt utbedring

Er ikke utbedring fastsatt innen fristen fastsatt etter 37.2 bokstav c og 42.3.3, kan totalentreprenøren kreve at TUE betaler kostnadene til utbedring utført av andre. Forutsetningen er at utbedringen skjer på en rimelig og forsvarlig måte. Totalentreprenøren skal varsle TUE før utbedringen blir satt bort til andre.

Totalentreprenøren kan likeledes kreve at TUE betaler de estimerte nødvendige kostnader til utbedring foretatt av andre etter 42.3.1 siste ledd.

42.4 Prisavslag

Er ikke vilkårene for å kreve utbedring etter 42.3.1 første ledd oppfylt, kan totalentreprenøren i stedet kreve prisavslag. Det samme gjelder der totalentreprenøren bare kan kreve delvis utbedring.

Prisavslagets størrelse fastsettes på grunnlag av den reduksjonen av byggets eller anleggets verdi som mangelen representerer. Prisavslaget skal minst svare til den besparelsen TUE har oppnådd som følge av at utførelsen ikke er kontraktmessig.

42.5 Erstatning ved mangel

TUE er ansvarlig for kostnadene til utbedring av skader på deler av bygget eller anlegget som ikke omfattes av kontrakten, når skaden er en følge av mangel som skyldes uaktsomhet hos TUE. Forutsetningen er at utbedringen skjer på en rimelig og forsvarlig måte.

Har mangelen påført totalentreprenøren et økonomisk tap som ikke dekkes av de foregående bestemmelsene, kan totalentreprenøren bare kreve dette dekket dersom mangelen har sin årsak i forsett eller grov uaktsomhet hos TUE.

43 Direktekrav mot TUEs kontraktsmedhjelpere

Totalentreprenøren har rett til å benytte sine mangelskrav, jf. punkt 42, direkte mot TUEs kontraktsmedhjelpere i samme grad som mangelen kunne vært gjort gjeldende av TUE.

Totalentreprenøren har bare rett til å gjøre slikt krav gjeldende så fremt det må anses godtgjort at kravet ikke kan gjennomføres mot TUE, eller det i høy grad er blitt vanskelig gjort på grunn av konkurs eller annen klar insolvens.

Kontraktsmedhjelperen har rett til å motregne overfor kravet i den utstrekning dette er tillatt etter gjeldende rett.

Totalentreprenørens krav mot TUE faller bort i den grad oppgjør fra kontraktsmedhjelperen gir dekning for kravet.

Vil totalentreprenøren gjøre gjeldende et krav mot TUEs kontraktsmedhjelper, må han ha reklamert overfor TUE etter 42.2.

TUE skal varsle sine kontraktsmedhjelpere om totalentreprenørens krav etter dette punkt.

Byggeren har rett til å benytte direkte mot TUE ethvert mangelskrav han har mot totalentreprenøren i samme grad som mangelskravet kunne vært videreført av totalentreprenøren mot TUE. Denne retten er likevel betinget av at byggerens krav mot totalentreprenøren ikke kan gjennomføres eller i høy grad er blitt vanskelig gjort på grunn av konkurs eller annen klar insolvens.

Kap X Opphør av kontraktforholdet

44 Avbestilling

Totalentreprenøren har rett til å avbestille hele eller deler av arbeidet under kontrakten. Avbestilling skal foretas skriftlig i så god tid som mulig.

Dersom det samlede vederlag etter fradrag og tillegg ved endringsarbeider reduseres med mindre enn 15 % av kontraktssummen, skal reduksjonen alltid behandles etter bestemmelsene om endringer. Dersom reduksjonen blir 15 % eller mer, anses hele reduksjonen som delvis avbestilling.

Ved avbestilling har TUE krav på erstatning for det økonomiske tapet han lider som følge av avbestillingen.

Inntil overtakelse har skjedd, kan avtalte ytelser ikke utføres av andre entreprenører eller prosjekterende, med mindre TUE har misligholdt sin plikt til å utbedre etter 20.5.

45 Oppsigelse

Dersom fremdriften hindres eller vil bli vesentlig hindret i mer enn seks måneder som følge av ekstraordinære og upåregnelige forhold utenfor partenes kontroll, så som krig, opprør, naturkatastrofe m.m., eller byggearbeidene på grunn av slike forhold blir uaktuelle å utføre, kan hver av partene si opp kontrakten.

Ved oppsigelse skal TUE uten ugrunnet opphold innkalles til overtakelsesforretning. I protokollen fra overtakelsesforretningen skal det angis hva som er utført og tilført, og eventuell uenighet om dette.

For øvrig gjelder bestemmelsene i 37.1 og 37.4 så langt de passer. TUE kan kreve at den sikkerheten som er stilt for hans forpliktelser i reklamasjonstiden, skal reduseres forholdsmessig til den delen av arbeidet som er utført.

Ved oppsigelse har TUE krav på vederlag for det som er utført.

46 Henvning

46.1 Rett til å heve

En part kan heve kontrakten dersom den andre parten vesentlig misligholder sine kontraktsforpliktelser. En part kan også heve kontrakten dersom det er klart at vesentlig mislighold vil inntre. Før henvning kan iverksettes, skal den parten som ønsker å heve, skriftlig ha gitt den andre parten en rimelig frist til å rette forholdet, med varsel om henvning om så ikke skjer. Dette gjelder også der TUE har stanset arbeidet etter 29.2. Hvis TUE ønsker å heve som følge av vesentlig betalingsmislighold eller som følge av manglende sikkerhetsstillelse, skal en frist på sju dager normalt anses som rimelig.

En part kan likeledes heve kontrakten dersom den andre parten går konkurs, eller blir bevislig insolvent. Totalentreprenøren kan likevel ikke heve dersom det uten ugrunnet opphold blir godtjort at kontraktarbeidet vil bli fullført i samsvar med kontrakten. TUE kan heller ikke heve dersom det uten ugrunnet opphold blir stilt betryggende sikkerhet for rettidig oppfyllelse av den gjenstående delen av totalentreprenørens forpliktelser etter kontrakten.

Henvning skjer ved en skriftlig erklæring til den andre parten eller hans representant.

Risikoen for kontraktarbeidet går over på totalentreprenøren når henvningserklæringen er mottatt av den andre parten eller hans representant. For øvrig skal kontraktarbeidet anses som overtatt ved avslutningen av registreringsforretningen, jf. 46.7.

46.2 Gjennomføring av henvningen

Dersom totalentreprenøren hever, skal TUE snarest avslutte arbeidet etter at han har mottatt henvningserklæringen og forlate byggeplassen innen en frist fastsatt av totalentreprenøren.

Dersom TUE hever, kan han når som helst etter at totalentreprenøren har mottatt henvningserklæringen avslutte arbeidet, og forlate byggeplassen.

Før TUE forlater byggeplassen, skal han i rimelig utstrekning sikre utført arbeid, materialer og utstyr mot skade.

Dersom totalentreprenøren hever, har han rett til å bruke TUEs stillaser, maskiner, redskaper eller andre innretninger og materialer som er bestemt til utførelsen, og som befinner seg på byggeplassen når TUE mottar hevningserklæringen. Totalentreprenøren har også rett til å få utlevert tegninger og andre dokumenter som TUE har rett til å disponere over, og benytte disse til å fullføre arbeidet under kontrakten.

46.3 Vederlag for utført arbeid

TUE har krav på vederlag for det arbeidet som er utført. Han har også krav på et rimelig vederlag for totalentreprenørens bruk av utstyr m.m.

46.4 Erstatning ved totalentreprenørens hevning

Ved hevning kan totalentreprenøren kreve erstattet sine nødvendige merkostnader, herunder økte finanskostnader.

Totalentreprenøren kan i tillegg kreve erstattet påregnelig tap som oppstår etter hevningstidspunktet, i den utstrekning dette følger av alminnelige erstatningsregler.

Totalentreprenøren kan ikke kreve dagmulkt etter hevningstidspunktet.

46.5 Erstatning ved TUEs hevning

Ved hevning kan TUE kreve erstattet nødvendige merkostnader som følge av at kontrakten heves, og tapt fortjeneste på den delen av arbeidet som faller bort. Totalentreprenøren skal i tillegg betale TUE for nedriggings- og avviklingskostnader, samt for tap på grunn av kontraktsforpliktelser overfor kontraktsmedhjelpere.

TUE kan i tillegg kreve erstattet annet påregnelig tap som oppstår etter hevningstidspunktet, i den utstrekning dette følger av alminnelige erstatningsregler.

46.6 Sikkerhet i reklamasjonstiden

TUE kan ved hevning kreve at den sikkerheten som er stilt for hans forpliktelser i reklamasjonstiden, skal reduseres forholdsmessig til den delen av arbeidet som er utført.

46.7 Registreringsforretning

Ved hevning skal det innen 14 dager avholdes en registreringsforretning over hvilket arbeid som er utført. Er ikke registreringsforretning begjært innen dette tidspunktet, skal den parten som hever, sørge for at registreringsforretning blir avholdt. Det skal føres protokoll fra forretningen som angir hvem som er til stede, hva som er utført, og eventuelle mangler ved det utførte. Unnlater en part å møte uten gyldig grunn, kan den andre parten gjennomføre registreringsforretningen alene.

46.8 Intervasjon i stedet for hevning

Dersom TUE misligholder kontrakten slik at totalentreprenøren kan heve kontrakten etter 46.1, kan totalentreprenøren i stedet intervenere i TUEs arbeid etter bestemmelsen i 21.5. Det samme gjelder dersom TUE misligholder sin plikt til å overholde sikkerhetspålegg etter 18.1.

Kap XI Øvrige bestemmelser

47 Rettigheter til prosjekteringsmaterialet og dokumenter

47.1 Generelt om bruk av dokumenter

Skriftlige eller elektroniske dokumenter, herunder prosjekteringsmaterialet, som er utarbeidet i forbindelse med kontrakten skal kun gjøres kjent for partene og andre som trenger dem til gjennomføring av prosjektet, senere drift, vedlikehold, ombygging og påbygging. De skal ikke brukes til andre oppdrag uten etter samtykke fra den part som har levert dokumentene.

47.2 Prosjekteringsmaterialet

47.2.1 Totalentreprenørens rett til å få utlevert prosjekteringsmaterialet

Totalentreprenøren har så lenge prosjekteringsmaterialet eksisterer hos TUE eller hans kontraktsmedhjelpere, rett til å få kopi av dette i den form og det omfang som fremgår av avtalen. Fremgår dette ikke av avtalen, har totalentreprenøren krav på å få utlevert det prosjekteringsmaterialet som foreligger og i de formater det er utarbeidet. TUE skal sørge for at prosjekteringsmaterialet kan utleveres i minst fem år etter overtakelsen. TUE har krav på dekning av sine kostnader i forbindelse med utleveringen.

Materialet kan bare kreves utlevert i et bestemt filutvekslingsformat dersom dette er avtalt.

Totalentreprenøren kan ikke kreve kopi av programvare fra TUE, med mindre dette er avtalt.

Modeller og demonstrasjonsobjekter som etter kontrakten skal utarbeides, blir totalentreprenørens eiendom.

47.2.2 Rett til å bruke prosjekteringsmaterialet

Er ikke annet avtalt, har totalentreprenøren kun rett til å bruke, herunder endre, prosjekteringsmaterialet til gjennomføring av prosjektet, senere drift, vedlikehold, ombygging og påbygging. Alle øvrige rettigheter til prosjekteringsmaterialet forblir hos den som har utarbeidet det. TUE kan likevel ikke bruke dette på en måte som er urimelig i forhold til totalentreprenøren.

Partene skal for øvrig behandle prosjekteringsmaterialet på en slik måte at opphavsmannens rettigheter ikke krenkes.

Dersom materialet totalentreprenøren mottar etter 47.2.1 inneholder informasjon som ikke omfattes av avtalen, kan totalentreprenøren ikke bruke denne informasjonen.

48 Rett til kontraktsgjenstanden og materialer

48.1 Eiendomsrettens overgang

I forholdet mellom partene blir kontraktsgjenstanden totalentreprenørens eiendom etter hvert som arbeidet under kontrakten utføres. Materialer som er tilført byggeplassen, og som skal bygges inn, blir totalentreprenørens eiendom når han har betalt dem.

48.2 Eiendomsrett til materialer

Materialer totalentreprenøren har levert, og som ikke medgår til kontraktsgjenstanden, er totalentreprenørens eiendom.

Gamle materialer som skal fjernes ved ombygging eller reparasjon, tilfaller totalentreprenøren, unntatt ved regningsarbeider.

49 Ansvar for skade

49.1 Varsel om fare for skade

Partene skal varsle hverandre dersom de kjenner til forhold som kan medføre skade på person, eiendom eller miljø og som nødvendiggjør tiltak som ikke følger av kontrakten.

Etter at TUE har varslet, skal han avvente totalentreprenørens skriftlige stillingtak, med mindre det foreligger fare for øyeblikkelig skade, jf. 49.4.

49.2 Ansvar for skade på den andre partens person eller eiendom

Har en part påført den annen part skade på vedkommendes person, ansatte eller ting som ikke omfattes av kontrakten, er han erstatningsansvarlig i den utstrekning dette følger av alminnelige erstatningsregler.

Skyldes skaden mangel ved kontraktsgjenstanden, gjelder kun bestemmelsene i punkt 42.

49.3 Ansvar for skade på miljø, tredjemanns person eller eiendom

I forholdet mellom partene er totalentreprenøren ansvarlig for skade på miljø, tredjemanns person eller eiendom når TUE har fulgt fremgangsmåten som er beskrevet i kontrakten eller i senere instruks fra totalentreprenøren. TUE er likevel ansvarlig for skaden i den grad den skyldes unnlatt varsel etter 49.1 eller uaktsomhet hos TUE.

49.4 Fare for øyeblikkelig skade

Oppstår det fare for skade på person, eiendom eller miljø som krever umiddelbare tiltak, har den parten som oppdager faren, plikt til å foreta det som er nødvendig for å avverge skaden. Dersom parten mener han kan kreve dekning for sine utgifter for tiltakene fra den andre parten, skal tiltakene ikke gå lenger enn det som er strengt nødvendig inntil den andre parten kan vurdere situasjonen.

Den parten som har interesse av at tiltaket iverksettes, skal betale de nødvendige kostnadene.

50 Tvister

50.1 Minnelige løsninger

Tvister mellom partene om kontraktsforholdet bør søkes løst i minnelighet.

Inntil en tvist er brakt inn til domstol eller voldgift, kan hver av partene be om at det avholdes et tvisteløsningsmøte hvor representanter fra totalentreprenørens og TUEs ledelse deltar.

Dersom en av partene har bedt om et slikt møte, bør den angeldende tvisten ikke bringes inn for oppmann, domstol eller voldgift etter 50.3 og 50.4 før møtet er gjennomført.

50.2 Prosjektintegrert megling

Dersom partene er enige om det, kan det oppnevnes et meglingsutvalg med mandat å bistå partene med å løse tvister som måtte oppstå i kontraktsperioden.

Hensikten med utvalget er å gi partene et forum for å finne frem til minnelige løsninger.

Meglingsutvalget bør oppnevnes så snart som mulig etter kontraktsinngåelsen.

Utvalget bør bestå av inntil tre medlemmer, som oppnevnes av partene i fellesskap.

Utvalget bestemmer i samråd med partene en hensiktsmessig arbeidsform, herunder i hvilken grad og på hvilken måte utvalgets medlemmer skal involveres i arbeidet under kontrakten.

Kostnadene med utvalgets arbeid deles likt mellom partene hvis ikke annet er avtalt.

50.3 Midlertidig tvisteløsning

50.3.1 Oppmannsav gjørelse

Er ikke annet avtalt, kan hver av partene inntil overtakelse kreve en tvist om kontraktsforholdet avgjort av en oppmann, med mindre tvisten allerede er brakt inn for domstol eller voldgift etter 50.4.

Dersom partene ikke innen 14 dager etter at kravet er fremsatt blir enige om hvem som skal være oppmann, skal oppmannen velges fra Standard Norges oppsatte liste over oppmenn etter den der fastsatte fremgangsmåten.

Den som bringer tvisten inn for oppmannsav gjørelse, skal skriftlig nedlegge påstand og i nødvendig utstrekning begrunne sitt standpunkt og fremlegge dokumentasjon. Kopi av begjæringen sendes direkte til den andre parten. Innen en kort frist fastsatt av oppmannen skal den andre parten få anledning til skriftlig å uttale seg og fremlegge sine bevis. Partene har rett til å sende ett ytterligere innlegg til oppmannen med kopi til den andre parten innen sju dager etter å ha mottatt den andre partens første uttalelse. Hvis oppmannen finner det ønskelig, kan han innkalle partene til et møte for å redegjøre ytterligere for sine krav i hverandres påhør.

Oppmannens avgjørelse av tvisten skal begrunnes og sendes hver av partene. Avgjørelsen skal foreligge innen 14 dager etter avsluttet saksforberedelse. Dersom en part uten gyldig grunn unnlater å uttale seg eller møte for oppmannen, skal denne avgjøre tvisten uten ytterligere utsettelse.

Den parten som fullt ut eller i det vesentlige taper saken, bærer endelig utgiftene til oppmannen. For øvrig bærer hver av partene sine omkostninger. Avgjørelsen skal opplyse om hvilken part som skal bære utgiftene til oppmannen, eventuelt om utgiftene skal deles likt mellom partene.

50.3.2 Virkning av oppmannsav gjørelse

Partene skal innen én måned etter mottakelsen av oppmannsav gjørelsen skriftlig meddele hverandre om de vil akseptere avgjørelsen som bindende.

Oppmannens avgjørelse skal følges inntil avgjørelsen eventuelt fravikes ved avtale eller dom, dersom den gjelder spørsmål om:

- a) hvorvidt det foreligger en endring som nevnt i punkt 32;
- b) hvorvidt det foreligger forsinkelse eller svikt ved totalentreprenørens ytelsjer, eller det foreligger andre hindringer for TUEs oppfyllelse som totalentreprenøren har risikoen for;
- c) vederlagskonsekvensene av forhold som nevnt i bokstav a og b, forutsatt at begge parter var enige om at oppmannen skulle avgjøre dette;
- d) hvilken part som skal dekke utgiftene til oppmannen.

Dersom partene ikke har brakt oppmannsav gjørelse om forhold nevnt i bokstav a til d inn for domstol eller voldgift etter 50.4 innen seks måneder etter datoен for avgjørelsen, blir den bindende mellom partene.

50.4 Tvisteløsning

Enhver tvist mellom partene om kontraktsforholdet avgjøres ved ordinær rettergang, med mindre det er avtalt at tvisten skal avgjøres ved voldgift.

Er ikke annet avtalt, skal bygge- eller anleggsstedets rettskrets være verneting for alle søksmål som måtte utspringe av kontrakten.

50.5 Samordning av tvister

Dersom tvist mellom partene har sammenheng med en tvist mellom totalentreprenøren og byggeren, aksepterer partene at tvistene behandles sammen og i de samme former.

- Norsk Standard og guider fastsettes av Standard Norge. Andre dokumenter fra Standard Norge som tekniske spesifikasjoner og workshopavtaler publiseres etter ferdigstilling uten formell fastsetting.
- Dette dokumentet er utgitt i samarbeid mellom Standard Norge og Standard Online AS.
- Standard Norge kan gi opplysninger om innholdet i dokumentet og svare på faglige spørsmål. Mer informasjon om standardisering finnes på www.standard.no.
- Inntektene fra salg av standarder som Standard Online AS står for, utgjør en stor og avgjørende del av finansieringen av standardiseringsarbeidet i Norge.
- Spørsmål om gjengivelse fra dokumentet rettes til Standard Online AS. Mer informasjon om alle Standard Onlines produkter og tjenester relatert til standarder finnes på www.standard.no.
- Innspill og tips til forbedring av våre produkter og tjenester ønskes velkommen og kan rettes til Standard Norge og Standard Online AS.

For mer informasjon se standard.no

Standard Norge
Postboks 242
1326 Lysaker

Tel 67 83 86 00
Telefaks 67 83 86 01

info@standard.no
www.standard.no

Standard Online AS
Postboks 252
1326 Lysaker

Tel 67 83 87 00
Telefaks 67 83 87 01

salg@standard.no
www.standard.no